

การพัฒนาหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์
เพื่อการจัดการองค์ความรู้
และการสร้างคุณค่าทางสังคม

A Development of the Thai Buddhist Nuns' Online
Archive for Knowledge Management
and Social Value Enhancement

รศ. ดร. แม่ชีกฤษณา รัชชาโณม (Kritsana Raksachom, Assoc.Prof., Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: Kritsana.rak@mcu.ac.th

ดร. กรรณิการ์ ขาวเงิน (Dr. Kannikar Khaw-ngern)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: kannikar.khaw@gmail.com

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร. (Phra Suthirattanabandhit, Assoc.Prof., Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: Suthito@gmail.com

ศ. ดร. มาร์ติน เซเกอร์ (Martin Seeger, Prof., Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: M.Seeger@leeds.ac.uk

ผศ.(พิเศษ) ดร. อรชร ไกรจักร์ (Orachon Kraichakr, Asst.Prof., Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: orachorn.k2505@gmail.com

กนกอร ก้านน้อย (Kanokorn Kanno)

นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
Email: kanokornknn@au.edu

ตอบรับบทความ (Received) : 23 กันยายน 2568

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 5 มกราคม 2569

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 19 มกราคม 2569

บทคัดย่อ

แม่ชีไทยได้ทำคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทยอย่างกว้างขวาง ผ่านบทบาทและผลงานในหลายมิติ ทั้งในด้านศาสนา การศึกษา และการพัฒนาสังคม แต่ปัญหาคือ การขาดระบบฐานข้อมูลที่เป็นมาตรฐาน ข้อมูลการจัดกระจาย ไม่ถูกนำเสนออย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้จึงค้นหาแนวทางสำหรับการจัดการองค์ความรู้และการสร้างคุณค่าทางสังคม โดยมีวัตถุประสงค์สองประการ คือ (1) เพื่อวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่สาระสำคัญจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและผลงานของแม่ชีไทย ที่สะท้อนคุณค่าในเชิงศาสนาและสังคม และ (2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้ในลักษณะหोजดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เอกสาร และการวิเคราะห์เนื้อหาตามแนวทางของ Glenn A. Bowen แหล่งข้อมูลหลัก ได้แก่ วารสาร “แม่ชีสาร” หนังสือชีวประวัติ และเอกสารจากมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ส่วนแหล่งข้อมูลรอง ได้แก่ บทความวิจัย รายงานการประชุม และแนวทางสากลด้านการจัดการหोजดหมายเหตุ

ผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแม่ชีไทยสามารถจัดกลุ่มเป็น 4 มิติ ได้แก่ (1) มิติศาสนา เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การฝึกอบรมคุณธรรม และการเป็นแบบอย่างด้านศีลธรรม (2) มิติการศึกษา ได้แก่ การจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนา การเผยแพร่ความรู้ และการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ (3) มิติการพัฒนาสังคมที่ชัดเจนคือ การส่งเสริมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ การพัฒนาชุมชน และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และ (4) มิติทางวัฒนธรรมและสังคม จะพบมากในกิจกรรมด้านการธำรงรักษาประเพณี การสร้างเครือข่ายสตรี และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ที่สรุปได้ว่า การดำเนินงานของแม่ชีไทยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติดศาสนา หากแต่ยังสะท้อนถึงบทบาทในฐานะทุนทางสังคมต่อการพัฒนาสังคมไทยโดยรวม นั่นคือ ผลลัพธ์ที่สำคัญจากงานวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางการออกแบบและพัฒนารูปแบบหोजดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ให้มีคุณสมบัติเด่น 3 ประการ ได้แก่ (1) ระบบจัดการข้อมูลเชิงดิจิทัลที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล (2) กลไกการบูรณาการองค์ความรู้ที่สนับสนุนการสืบค้นและการใช้ประโยชน์ได้อย่างสะดวก และ (3) การเป็นแหล่งเรียนรู้สาธารณะที่เชื่อมโยงงานวิชาการกับสังคม โดยผลที่เกิดจากข้อค้นพบนี้จะนำไปสู่การสร้างพื้นที่เผยแพร่ชุดความรู้สำหรับนักวิชาการ เยาวชน และสังคมไทย ในการสืบค้นเพื่อนำไปใช้สร้าง

นวัตกรรม ผลงานเชิงวิชาการ การพัฒนาสังคม ฯลฯ ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของแม่ชีไทย เพราะหอจดหมายเหตุฯ ไม่เพียงทำหน้าที่เก็บรักษาข้อมูล ยังอนุรักษ์หลักฐานสำคัญที่เป็นเครื่องมือในการสร้างคุณค่าและทุนทางสังคมที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: แม่ชีไทย หอจดหมายเหตุออนไลน์ การจัดการองค์ความรู้ วงจรชีวิตเอกสาร
ความต่อเนื่องของเอกสาร

Abstract

Thai Buddhist nuns have made extensive contributions to Buddhism and Thai society through their diverse roles and accomplishments in religion, education, and social development. However, the lack of a standardized database, the fragmentation of information, and the absence of systematic presentation have hindered the preservation and dissemination of their legacies. This study therefore seeks approaches for effective knowledge management and social value creation, with two primary objectives: (1) to analyze and categorize essential information from documentary evidence concerning the roles and contributions of Thai Buddhist nuns that reflect their religious and social significance, and (2) to develop a knowledge management model in the form of an online archival system for Thai Buddhist nuns to serve as a reliable source of learning and reference. This qualitative research employed documentary research and content analysis following Glenn A. Bowen's framework. The primary sources included Mae Chi San Journal, biographical works, and records from the Thai Nuns' Institute Foundation, while the secondary sources comprised scholarly articles, conference proceedings, and international archival management guidelines.

The findings revealed that the contributions of Thai Buddhist nuns can be classified into four dimensions: (1) the religious dimension, including the propagation of Buddhism, moral training, and serving as ethical role models; (2) the educational dimension, encompassing the establishment of Buddhist schools, dissemination of knowledge, and development of learning media; (3) the social development dimension, exemplified by community service activities, social development initiatives, and environmental protection; and (4) the cultural and social dimension, reflected in the preservation of traditions, the creation of women's networks, and participation in public activities. Collectively, these dimensions indicate that the roles of Thai Buddhist nuns extend beyond religious activities and demonstrate their significance as a form of social capital essential for the development of Thai society. The study's outcomes highlight the design and development of the Thai Buddhist Nuns' Online Archives with three distinctive features: (1) a digital

information management system aligned with international standards, (2) a knowledge integration mechanism that facilitates efficient retrieval and utilization, and (3) the establishment of a public learning platform bridging academic knowledge and societal engagement. These findings contribute to creating a sustainable knowledge dissemination space for scholars, youth, and Thai society at large, supporting innovation, academic advancement, and social development, while also serving as a historical repository of the contributions of Thai Buddhist nuns. The archives thus function not only as a storage system but also as a means of preserving vital evidence that generates enduring social value and sustainable cultural capital.

Keyword: Thai Buddhist Nuns, Online Archives, Knowledge Management, Content Analysis, Social Capital

1. บทนำ

การศึกษาบทบาทและความสำคัญของแม่ชีไทยเป็นประเด็นที่มีมิติหลากหลาย ทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และการพัฒนาสังคม ที่สามารถอธิบายได้ว่า เป็นเอกสารด้านวิชาการมีความสำคัญในการแสดงให้เห็นว่า สตรีไทยโดยเฉพาะแม่ชี เป็นผู้มีส่วนในทางสร้างสรรค์ ไม่เพียงแต่อุทิศตนเพื่อดำรงไว้ในพระพุทธศาสนา ยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งดำเนินงานมาอย่างยาวนานก่อนที่จะรวมตัวกันเป็นสถาบันแม่ชีไทย ที่มุ่งสร้างสรรค์ความดีงามให้เกิดขึ้นกับสังคม โดยไม่ได้คำนึงถึงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ¹ ที่น่าสังเกตคือ สถาบันแม่ชีไทยเป็นศูนย์กลางเครือข่ายทางสังคมของสตรีนักพัฒนา ผู้เคร่งครัดในศีลตลอดจนระเบียบวินัยตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่ถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม งานวิชาการส่วนใหญ่ที่ผ่านมา เช่น บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทบรรณาธิการ ฯลฯ มักมุ่งเน้นไปที่มิติการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม การขัดเกลา ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่พระสงฆ์หรือสถาบันทางศาสนามีบทบาทอย่างเป็นทางการ ในขณะที่แม่ชีกลับถูกมองข้ามหรือถูกกล่าวถึงเพียงเล็กน้อย

ที่น่าสนใจคือ หากศึกษาถึงการรวบรวมข้อมูลที่มีการจัดเก็บเป็นหอจดหมายเหตุจะพบอย่างชัดเจนว่า หอจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่รู้จักคือ หอจดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ ที่เป็นศูนย์รวมของผลงานต่างๆ ทั้งคำสอน เอกสาร งานประพันธ์ที่เป็นหลักฐานชั้นปฐมภูมิ ตลอดจนชีวประวัติและผลงานของท่านพุทธทาส² ที่น่าสังเกตคือ หากวิเคราะห์ถึงการจัดทำหอจดหมายเหตุทั้งที่พบในประเทศไทยและที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ สามารถกล่าวได้ว่า ไม่ใช่เป็นเพียงการเก็บเอกสารเก่า แต่เป็นแนวทางของการจัดการข้อมูลให้เป็นระบบ และเน้นการใช้งานให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งพบว่า มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ยุคเมโสโปเตเมีย โดยมีการนำดินเหนียวมาจัดทำเป็นแผ่นบันทึก ที่แสดงให้เห็นถึงการขับเคลื่อนของพลเมือง ผู้ปกครอง นักบวช โดยสะท้อนให้ทราบเกี่ยวกับการแสดงออก อัตลักษณ์ อำนาจ ที่เน้นให้เกิดความทรงจำ

¹ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, “คำกราบทูลถวายรายงาน,” *วารสารแม่ชีสาร*, ฉบับปรับปรุงใหม่, ปีที่ 4 ฉบับที่ 5 (มกราคม - ธันวาคม 2557): 12-13.

² ภัทรธร ภิณฺโญพิชญ์, “จดหมายเหตุ (Archives): ความหมาย ประวัติ และคุณค่าตามหลักสากล,” *หอจดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ*, เข้าถึงเมื่อ 27 พฤศจิกายน 2568, <https://main.bia.or.th/100020-2/>

ต่อมา หอจดหมายเหตุได้รับความนิยมนมากขึ้นในยุคสงครามเย็น ที่เป็นการเคลื่อนไหวทางการเมือง ระหว่างแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย และแนวคิดสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ดังนั้น จึงมีการจัดเก็บข้อมูลเอกสารทั้งด้านการทูต การเมืองระหว่างประเทศไว้เป็นบทเรียน และศึกษาในระยะต่อไป ขณะที่ภาคเอกชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของหอจดหมายเหตุ เพราะสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการผลิต ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการ ต้นแบบบรรจุภัณฑ์ ฯลฯ นั่นคือ กระบวนการดังกล่าวจัดทำขึ้นเพื่อรักษาความทรงจำ³ จึงคิดว่าจะมีความจำเป็นต้องทำการรวบรวมและประมวลขึ้นเพื่อให้สามารถใช้สอยได้ง่าย⁴ ฉะนั้น แม้ว่า แม่ชีจะมีส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาการศึกษา ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และสร้างประโยชน์ต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง ดังที่เรียกกันว่า “แม่ชีศรีสังคม” แต่การทำวิจัยอย่างเป็นระบบ การวิจัยเพื่อความรู้และการวิจัยและพัฒนา ยังไม่มีการศึกษาใดๆ อย่างชัดเจน ที่สำคัญการบันทึกอย่างเป็นทางการในรูปแบบหอจดหมายเหตุ (Archives) ยังไม่เคยมีมาก่อน มีเพียงเขียนเป็นบทความ หรือ บทบรรณาธิการไว้ในวารสารที่สัมพันธ์กับการนำเสนอกิจกรรมของสตรีเท่านั้น⁵ นอกจากนี้ แม่ชีมีวารสาร “แม่ชีสาร” ที่จัดทำอย่างเป็นระบบ ที่มีเป้าหมายในการสื่อสารสู่สาธารณะ แต่จำนวนบทความที่กล่าวถึง พื้นที่ในการถ่ายทอดยังมีจำกัด เพราะขนาดของฉบับถูกกำหนดโดยกองบรรณาธิการ เช่นเดียวกันกับช่วงเวลาในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางสถานีวิทยุ ที่มีการกำหนดกรอบเวลาไว้ ทำให้ไม่สามารถสื่อสารข้อความได้ทั้งหมด⁶ จากเหตุผลดังกล่าว การพัฒนาหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์จึงถือเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่ข้อมูลที่สะท้อนบทบาทเหล่านี้ให้เป็นที่ประจักษ์ในเชิงประวัติศาสตร์และวิชาการ

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่เริ่มตั้งแต่การสืบค้นข้อมูลที่ทรงคุณค่า จากนั้นดำเนินการจัดการอย่างเป็นระบบให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้งานในการที่จะนำไปสร้างมูลค่าเพิ่ม ทั้งในด้านองค์ความรู้

³ ภัทธกร ภิญโญพิชญ์, “ประวัติศาสตร์ของจดหมายเหตุ: การเดินทางของความทรงจำที่ไม่เคยหยุดนิ่ง,” หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, เข้าถึงเมื่อ 24 พฤศจิกายน 2568, <https://main.bia.or.th/100002/>

⁴ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “วัตถุประสงค่มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย,” วารสารแม่ชีสาร, ปีที่ 6, ฉบับที่ 23, (สิงหาคม - ตุลาคม 2518): 60.

⁵ แม่ชีไทย, “แม่ชีศรีสังคม,” วารสารแม่ชีสาร, ปีที่ 2, ฉบับที่ 2, (มกราคม - มิถุนายน 2555): 26-30.

⁶ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, “บอกข่าวและสรุปผลการประชุม คณะกรรมการบริหารของสถาบันแม่ชีไทย,” วารสารแม่ชีสาร, ปีที่ 3, ฉบับที่ 13, (กุมภาพันธ์ - เมษายน 2512): 28.

การพัฒนานวัตกรรม ตลอดจนกฎหมาย และระบบของการบริหารประเทศ⁷ ซึ่งจะเห็นว่า หอจดหมายเหตุในฐานะเครื่องมือจัดเก็บและเผยแพร่เอกสารมีความสำคัญต่อการสร้างความทรงจำทางสังคม และผลิตซ้ำองค์ความรู้ เนื่องจากการจัดทำอย่างเป็นระบบ ภายใต้แนวคิดเทคโนโลยีสารสนเทศที่เน้นการเป็นฐานข้อมูลที่มั่นคง สามารถปรับปรุงเพิ่มเติมข้อมูลใหม่ได้ทุกเมื่อ ที่สำคัญจะมีบรรณานุกรมข้อมูลให้ถูกต้องและมีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง⁸ เช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาถึงบทบาทที่สำคัญของแม่ชีไทยทั้งในด้านการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาสังคม และการเข้าไปส่งเสริมชี้นำในกระบวนการพัฒนาที่ถือว่าเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่สะท้อนการต่อสู้ การอุทิศตน และการสร้างคุณูปการเพื่อศาสนาและชุมชน⁹ ด้วยเหตุผลนี้ การสร้างหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์จึงไม่เพียงแต่เป็นการเก็บรักษาเอกสาร รูปภาพ เนื้อหาเชิงอัตชีวประวัติ ฯลฯ แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ที่ยืนยันถึงคุณค่าของแม่ชีในฐานะสตรีนักบวชผู้มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาและสังคม¹⁰ ทั้งในด้านการเชิดชูเกียรติ การบันทึกไว้เป็นหลักฐานในระบบคอมพิวเตอร์เพื่อการอ้างอิงทางวิชาการ การเป็นบุคคลตัวอย่าง ตลอดจนการเป็นพื้นที่เรียนรู้ออนไลน์ที่สามารถเข้าถึงได้ทุกโอกาสและทุกสถานที่¹¹ โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาเป็นกลไกเสริมในการจัดระบบรักษา และเผยแพร่ข้อมูลอย่างกว้างขวาง

เมื่อพิจารณาถึงแนวทางสำหรับการจัดการเพื่อเก็บรักษาข้อมูลของแม่ชีไทย กล่าวได้ว่า มีคุณค่าในการแสดงถึงการขับเคลื่อนของบทบาทและสิทธิสตรีทางการเมืองเพื่อการพัฒนา รวมทั้งการเก็บรักษาต้นแบบของสตรีที่เป็นผู้นำกลไกและแนวทางสำหรับการพัฒนาสตรี ที่ถือได้ว่าเป็นคุณสมบัติที่ทรงคุณค่า อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่ยังคงเป็นข้อท้าทายในการดำเนินงานคือ การขาดระบบการจัดการข้อมูลของแม่ชีไทยที่เป็นมาตรฐาน เพราะจากการสืบค้นเบื้องต้น พบว่า มีงานเขียนจำนวนมากที่กล่าวถึงแม่ชีที่มักปรากฏในรูปแบบชีวประวัติหรือบันทึกเฉพาะบุคคล ที่น่าสังเกตคือ ข้อมูลกระจัดกระจายและขาดการเชื่อมโยงเป็นระบบ ส่งผลให้การเข้าถึงองค์ความรู้เหล่านี้น่ายาก

⁷ สมสรวง พฤติกุล, แนวทางการบริหารจัดการเอกสารจดหมายเหตุดิจิทัล: หลักและแนวปฏิบัติการจัดการจดหมายเหตุดิจิทัล, (นนทบุรี: สำนักบรรณสารสนเทศมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2561), 77.

⁸ กุศลวัฒน์ คงประดิษฐ์, “การสร้างเครือข่ายหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยดิจิทัล,” วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 24, ฉบับที่ 44, (มกราคม - เมษายน 2559): 52-57.

⁹ รัชชานนท์ ห้าสังข์, “แนวทางการออกให้บริการจดหมายเหตุ: กรณีศึกษาหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2565), 18-19.

¹⁰ แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่วม, บทบาทแม่ชีไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สิงห์สุวรรณการพิมพ์, 2532), 1.

¹¹ “แนวคิดการออกแบบพัฒนา,” จดหมายเหตุ สุวท., สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2567, <https://www.nstda.or.th/archives/framework/>.

ลำบาก ซึ่งลักษณะดังกล่าวเคยเกิดขึ้นในการจัดการเอกสารสำหรับทำจดหมายเหตุในบางรัฐของประเทศออสเตรเลีย ที่ต้องใช้เวลานานในการรวบรวมทั้งหมด¹² ทำให้ไม่ทราบการเปลี่ยนแปลง การเคลื่อนไหว เนื่องจากไม่มีข้อมูลและไม่มีแหล่งอ้างอิง¹³ อีกทั้งข้อมูลมีการตกหล่นหรือสูญหายตามกาลเวลา จะเห็นว่ามีช่องว่างขององค์ความรู้ที่ไม่ต่อเนื่องเพราะขาดฐานข้อมูลกลาง หรือธนาคารข้อมูล (Data Bank) ที่สามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวม วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบสำหรับตอบสนองต่อการวิจัยและการเรียนรู้ที่พิจารณาได้ว่า จำเป็นต้องมีการสร้างศูนย์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแม่ชีไทยไว้ หากเพิกเฉยหรือไม่ตระหนักถึงความสำคัญ เอกสารเชิงประวัติศาสตร์ต่างๆ รวมถึงบันทึกส่วนบุคคลที่ทรงคุณค่า เพราะอุดมด้วยเนื้อหาที่เป็นบทเรียนจะสูญหายไป จึงต้องมีกระบวนการในการเร่งรัดเพื่อจัดทำจดหมายเหตุโดยเร็ว ทั้งนี้เพราะในระดับแนวคิด หอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ได้สอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการเอกสารแบบต่อเนื่อง (Records Continuum)¹⁴ ซึ่งอธิบายว่า เป็นการสร้างและเก็บรักษาเอกสารที่ไม่ควรถูกมองเพียงในฐานะวัตถุสำหรับเก็บรักษา แต่ต้องพิจารณาอยู่เสมอว่า เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่ส่งผลต่อการรับรู้ทางสังคม เพราะข้อมูล คือ “ทรัพย์สิน” ที่มีความหมายทุกเมื่อ ตัวอย่างเช่น เมื่อมีคนใจมากจะมีราคาสูง

ฉะนั้น การพัฒนาหอจดหมายเหตุฯ จึงไม่เพียงตอบสนองต่อการอนุรักษ์เชิงกายภาพ แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนให้เห็นบทบาทของแม่ชีในมิติการเผยแผ่ศาสนา การพัฒนาชุมชน และการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีคุณค่าในเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย ด้วยเหตุนี้ การวิจัยเชิงเอกสารเพื่อการค้นหาชุดความรู้ ตลอดจนแนวทางต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์จึงมีความจำเป็น เพราะจะช่วยอุดช่องว่างขององค์ความรู้เกี่ยวกับแม่ชีไทยใน 2 ประการสำคัญ คือ การขาดระบบจัดเก็บข้อมูลที่เป็นมาตรฐานและยั่งยืน และการขาดการมองแม่ชีในฐานะกลุ่มที่มีคุณูปการทางสังคมในระดับมหภาค ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้จึงไม่เพียงนำเสนอการพัฒนาหอจดหมายเหตุเชิงดิจิทัล แต่ยังเป็นความพยายามที่จะยกระดับสถานะของแม่ชีไทยในเชิงวิชาการและสังคม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ ความเข้าใจ และการยอมรับในคุณค่า

¹² ประจักษ์ วัฒนานุสสิทธ์, “ศึกษาความก้าวหน้าของหอสมุดและหอจดหมายเหตุในเครือรัฐออสเตรเลีย,” *วารสารห้องสมุด*, ปีที่ 57, ฉบับที่ 2, (กรกฎาคม - ธันวาคม 2556): 57-60.

¹³ สิทธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี, “รากฐาน-มาตรฐาน-การมีส่วนร่วม: พัฒนาการคลังข้อมูลดิจิทัล ศมส. ในรอบ 30 ปีที่ผ่านมา,” *sac.or.th*, 5 มกราคม 2566, <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/414>.

¹⁴ Upward, Frank, “Modelling the Continuum as Paradigm Shift Recordkeeping and Archiving Processes, and Beyond a Personal Reflection,” *Records Management Journal*, 10 no. 3, (December 2000): 115-139.

ของแม่ชีไทยอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่สาระสำคัญจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและผลงานของแม่ชีไทยที่สะท้อนคุณค่าทั้งในเชิงศาสนาและสังคม
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้ในลักษณะหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้

3. แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สาระที่สำคัญตามลำดับต่อไปจะเป็นการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดในการจัดทำหอจดหมายเหตุในยุคปัจจุบัน ยังกล่าวถึงงานวิจัยที่ผ่านมาหรืองานเขียนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการวิจัยด้านหอจดหมายเหตุและแม่ชีไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดทฤษฎีในการจัดทำหอจดหมายเหตุในยุคปัจจุบัน

เมื่อกล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีที่มีบทบาทสำคัญในการจัดทำหอจดหมายเหตุในยุคปัจจุบันสามารถอธิบายได้ว่า ครอบคลุมในมิติของทฤษฎีวงจรชีวิตเอกสาร (Records Life Cycle) ทฤษฎีต่อเนื่องของเอกสาร (Records Continuum Model) ทฤษฎีการจัดการความรู้ (Knowledge Management Models) และกรอบแนวคิดความยั่งยืนของการอนุรักษ์ข้อมูลดิจิทัล (Digital Preservation Sustainability Framework) โดยสาระสำคัญของแต่ละแนวคิดหรือทฤษฎี จะมีการวางหลักการไว้ว่า ในเนื้อหาของทฤษฎีวงจรชีวิตเอกสาร จะถือเป็นแนวคิดหลักในศาสตร์การจัดการบันทึกและจดหมายเหตุ ซึ่งได้รับการพัฒนามาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 และถูกยกขึ้นเป็นต้นแบบโดยนักวิชาการด้านหอจดหมายเหตุชื่อ ที. อาร์. เชลเลนเบิร์ก (T. R. Schellenberg) ที่ได้วางหลักการไว้ว่า เอกสารทุกฉบับจะ “มีชีวิต” ผ่านช่วงต่าง ๆ ตั้งแต่การสร้าง การใช้งาน ไปจนถึงการคัดแยกหรือทำลาย¹⁵ เมื่อเวลาผ่านไป แนวคิดนี้ได้รับการประยุกต์โดยองค์กรระดับชาติ เช่น U.S National Archives and Records Administration เพื่อให้ครอบคลุมบทบาทของหอจดหมายเหตุในการสืบค้นและการถ่ายโอนที่แสดงให้เห็นว่า เอกสารที่รวบรวมไว้เป็นสินทรัพย์ที่มีมูลค่าขึ้นลง

¹⁵ Seelakate, Pimphot, and Chindarat Berpan, *Electronic Records Management in the Thai Public Sector in the Digital Age*, E-BPJ, 2025. <https://doi.org/10.21834/e-bpj.v10iSI27.6833>.

ตามช่วงเวลา กล่าวคือ จะมี “ช่วงเวลาที่มียุค” แต่จากนั้นคุณค่าจะค่อย ๆ ลดลง ที่จำเป็นต้องอธิบายใหม่อีกครั้งว่า เอกสารบางโอกาสอาจจะไม่มีผู้สนใจ อย่างไรก็ตาม หากมีการปลุกกระแสเพื่อให้เชื่อมโยงกับเรื่องใหม่ๆ คุณค่าของเอกสารที่ลดลงก็จะฟื้นคืน ทำให้วงจรชีวิตมีการไหลเวียนต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาถึงทฤษฎีความต่อเนื่องของเอกสาร ที่เริ่มเป็นที่รู้จักในวงการจดหมายเหตุในช่วงต้นทศวรรษ 1990 โดยนักวิชาการชาวออสเตรเลีย Frank Upward แห่งมหาวิทยาลัย Monash¹⁶ แนวคิดนี้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อข้อจำกัดของทฤษฎีวงจรชีวิตเอกสารที่เน้นการจัดการเอกสารแบบเส้นตรง ที่มีหลักการเริ่มตั้งแต่การสร้าง การใช้ ไปจนถึงการจัดเก็บหรือการทำลาย กล่าวคือ ในมุมมองของ Upward และทีม Continuum ไม่ได้มองเอกสารเป็นสิ่งที่ “จบชีวิต” หรือสิ้นสุดการใช้งานหลังผ่านขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง เช่น มีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ แต่ยังสามารถส่งเสริมให้เป็นสิ่งที่มีชีวิตและมีคุณค่าในหลายมิติ ตลอดจนถูกตีความได้ตลอดเวลา¹⁷ อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงหลักการของ Records Continuum Model จะเห็นว่า มีการวางโครงสร้างการทำงานผ่านแนวคิดการไหลเวียนของเอกสาร 4 มิติ ได้แก่ มิติการสร้าง มิติการบันทึกและการจัดการ มิติการจัดเก็บ และมิติการใช้ซ้ำหรือการตีความใหม่

ที่น่าสนใจคือ เมื่อวิเคราะห์ถึงทฤษฎีการจัดการความรู้ (KM) ถือได้ว่า เป็นทฤษฎีที่สำคัญในการนำความรู้ที่กระจัดกระจายมาสู่การจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการใช้งานและมีมูลค่าเพิ่ม ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นจากการตระหนักว่า “ความรู้” เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าไม่แพ้ทุนหรือแรงงาน เพราะความรู้สามารถนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมและความได้เปรียบในการแข่งขัน ดังเช่นการศึกษาที่พบว่า ความรู้แต่ละอย่างจะมีคุณลักษณะและคุณสมบัติที่ทรงคุณค่า ที่สามารถนำไปใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างตัวแบบ นวัตกรรม กระบวนการ เทคโนโลยี เนื่องจากความรู้ในแต่ละด้านจะมีพลวัตที่นำไปใช้ให้เกิดคุณค่าเพื่อการเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากนี้ ยังได้อธิบายอีกว่า ความรู้สามารถแปลงรูปจากเนื้อหาบางประการที่ซ่อนเร้น ไปสู่ความชัดเจนและความจริงในเชิงประจักษ์ได้ ในทำนองเดียวกันมีอธิบายเพิ่มเติมว่า ในการจัดการความรู้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดการเชิงกลยุทธ์ ทั้งนี้เพราะต้องการให้ข้อมูลที่จัดเก็บสอดคล้องกับเป้าหมายของผู้ใช้งานและองค์กร โดยในประเทศไทย การจัดการความรู้ (KM) มีบทบาทสำคัญทั้งในหน่วยงานภาคการศึกษาและส่วนราชการ ที่น่าสังเกตคือ ได้แพร่ขยายไปสู่ภาคเอกชน ชุมชน และภาคประชาสังคมด้วย โดยเมื่อกล่าวถึงหลักการในการ

¹⁶ Upward, Frank, “Structuring the Records Continuum—Part One: Postcustodial Principles and Properties,” *Archives and Manuscripts*, 24, no. 2 (1996): 268–285.

¹⁷ Upward, Frank, “Structuring the Records Continuum—Part Two: Structuration Theory and Recordkeeping,” *Archives and Manuscripts*, 25, no. 1 (1997): 10–35.

จัดการความรู้ในปัจจุบันพบว่า นิยมใช้แนวคิดของ Nonaka ที่เสนอแนวทางและหลักการต้นแบบไว้ โดยหัวใจสำคัญจะเน้นที่การใช้งานไม่เพียงแต่ภายในองค์กร แต่ต้องเป็นประโยชน์กับบุคคลและผู้สนใจทั่วไปตามเนื้อหาที่เจาะจง “Socialization, Externalization, Combination และ Internalization (SECI)” โดยการจัดการความรู้ที่ดีและเหมาะสม ต้องนำประสบการณ์ที่เป็นองค์ความรู้จากองค์กรของตน และจากแหล่งภายนอกมารวบรวมไว้

ขณะที่สาระสำคัญของกรอบแนวคิดความยั่งยืนของการอนุรักษ์ข้อมูลดิจิทัล ในปัจจุบันคงปฏิเสธไม่ได้ว่า เทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในหลายมิติ ทั้งในเชิงวิชาการและการใช้งานในชีวิตประจำวัน เนื่องจากใช้งานง่าย เป็นประโยชน์ ประหยัดเวลา ที่สำคัญยังสามารถใช้ซ้ำและแบ่งปันได้ ที่น่าสนใจคือ ในปี ค.ศ. 2021 องค์การสหประชาชาติ (UNESCO) มีแนวคิดในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ที่เน้นให้มีการจัดเก็บข้อมูลทุกชนิดและทุกประเภทให้มีการใช้งานในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การระบุให้มีการรวบรวมข้อมูลเพื่อการจัดเก็บด้วยระบบดิจิทัล ที่มีการอธิบายความหมายคำว่า “ดิจิทัล (Digital)” ให้หมายถึง ข้อมูล เอกสาร หรือสื่อทุกชนิดที่อยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์โดยมีการระบุให้เกิดการอนุรักษ์ (Preservation) ที่เป็นกระบวนการป้องกัน คัดกรอง และคงอยู่ของข้อมูลในระยะยาว ไม่ให้สูญหายหรือเสื่อมสภาพ ที่สำคัญเจาะจงในด้านความยั่งยืน (Sustainability) ของระบบข้อมูลและการใช้สอยอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังอธิบายความหมายว่าเป็นความสามารถในการรักษาและดำเนินการให้ต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งานได้ในระยะยาว กล่าวคือ สาระสำคัญจะสื่อสารถึงแนวทางในการจัดการทั้งในด้านเทคนิค งบประมาณ และการมีบุคลากรเฉพาะทาง ที่มีการกำหนดกรอบแนวคิดเป็นโครงสร้างหรือชุดแนวทางเชิงระบบ มีการกำหนดหลักการ มาตรการ และนโยบายในการปฏิบัติ ที่นำไปสู่การจัดการข้อมูลในระยะต่อไป

ดังนั้น จากเนื้อหาที่บรรยายข้างต้น สรุปได้ว่า กรอบแนวคิดความยั่งยืนของการอนุรักษ์ดิจิทัล (Digital Preservation Sustainability Framework) เป็นกรอบแนวคิดที่มุ่งส่งเสริมการจัดเก็บ การดูแลรักษา และการเข้าถึงข้อมูลดิจิทัลในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ในการพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อให้เป็นคลังเอกสาร ภาพถ่าย งานประพันธ์ วรรณกรรม ฯลฯ ให้ยังคงอยู่และสามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป จำเป็นต้องมีการให้ความสำคัญกับบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล ที่มีหน่วยงานพัฒนาระบบ พร้อมกับกำกับดูแลฐานข้อมูล ไม่เพียงแต่รวบรวมข้อมูล ยังเชื่อมโยงสู่การแบ่งปันให้ผู้ค้นคว้าได้ใช้งานข้อมูลอย่างถูกกฎหมาย โดยผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นอาจมีมูลค่าเพิ่ม ซึ่งเป็นรายได้ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการใช้ข้อมูลที่ถูกต้องตามแนวทางของจริยธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในลำดับต่อไปจะกล่าวถึงการวิจัยที่เกี่ยวกับการดำเนินงานที่เชื่อมโยงและสัมพันธ์กับการรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสาร ภาพถ่าย ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับแม่ชีไทยในการจัดทำหอจดหมายเหตุ ซึ่งที่ผ่านมาพบว่า ไม่มีงานวิจัยใดทำการศึกษาโดยตรง แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคลังเอกสารในลักษณะธนาคารข้อมูล และเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการจัดหมวดหมู่ การจัดลำดับชั้นเอกสาร เพื่อให้ใช้งานง่าย ทั้งภายในองค์กรภาครัฐ มหาวิทยาลัย สำนักปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียง ตลอดจนองค์กรภาคเอกชนที่มีเป้าหมายเพื่อรวบรวมประสบการณ์ในอดีตสำหรับการใช้งานในปัจจุบัน เช่น มีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเว็บไซต์หอจดหมายเหตุ สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่พบว่า การพัฒนาหอจดหมายเหตุจะเริ่มจากการนำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมไทย งานศิลปกรรม ฯลฯ ที่ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยบนเว็บไซต์ โดยมีการใช้เทคโนโลยีในการจัดข้อมูลที่ได้แก่ เฟสบุ๊ก ที่มีการวัดและประเมินผลความพึงพอใจของผู้ใช้งาน¹⁸

ในทำนองเดียวกันยังมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยดิจิทัลที่พบว่า การสร้างเครือข่ายฯ มีความจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการรักษาเนื้อหาและการใช้เอกสารร่วมกันกับหอจดหมายเหตุท้องถิ่น ที่สำคัญจะต้องมีโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน เพราะจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันโดยยึดหลักการบริหารเอกสารภายใต้หลักการวงจรชีวิตจดหมายเหตุดิจิทัล ที่ได้แก่ การสร้าง การบริการ การรับไว้ การจัดเก็บ และการรักษาไปในทิศทางเดียวกัน¹⁹ ซึ่งงานดังกล่าว ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหอจดหมายเหตุของแม่ชีไทย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงงานวิจัยในประเทศไทย ที่เกี่ยวข้องกับแม่ชี แม้ที่ผ่านมาจะไม่พบการศึกษาที่ชัดเจน แต่จะมีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยของรัฐที่พบว่า บุคลากรผู้รับผิดชอบหอจดหมายเหตุจะมีส่วนร่วมและรับรู้ในการกำหนดนโยบาย การวางแผนการประชาสัมพันธ์ และการประเมินผลจากผู้ใช้งาน โดยจะพบว่า ส่วนใหญ่จะมีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่ได้แก่ เว็บไซต์ เฟสบุ๊ก แอปพลิเคชัน เป็นต้น²⁰ เช่น การพัฒนาระบบ

¹⁸ ณัฐนัย ศรีโรจน์, “การพัฒนาเว็บไซต์หอจดหมายเหตุ สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,” วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ, ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 (มกราคม-มิถุนายน 2558): 6-8.

¹⁹ กุศลวัฒน์ คงประดิษฐ์, “การสร้างเครือข่ายหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยดิจิทัล,” วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 24 ฉบับที่ 44 (มกราคม-เมษายน 2559): 46-48.

²⁰ บุพรัตน์ กุลวิจิตร, “การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์หอจดหมายเหตุวิทยาลัยของรัฐในประเทศไทย,” วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2661): 20-22.

ฐานข้อมูลดิจิทัลของหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพะเยา ที่ได้ผลการศึกษาว่า เมื่อนำระบบดิจิทัลมาใช้ในการพัฒนา สิ่งที่ต้องตระหนักคือ การออกแบบขนาดตัวอักษรเพื่อให้ผู้ใช้งานอ่านง่าย การจัดวางข้อมูลต้องไม่ซับซ้อน นอกจากนี้ ระบบฐานข้อมูลมีความถูกต้องและมีการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นลำดับ ซึ่งต้องส่งผลให้การดาวน์โหลดรวดเร็ว โดยเนื้อหาสาระข้อมูลที่จัดเก็บต้องตรงกับความต้องการของผู้ใช้งาน²¹

อนึ่งหากพิจารณาถึงการวิจัยที่สัมพันธ์กับการจัดการหอจดหมายเหตุฯ ประเด็นที่น่าสนใจจากการทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้คือ ส่วนใหญ่จะเป็นกระบวนการสำคัญในการจูงใจและส่งเสริมให้เกิดการใช้งานอย่างต่อเนื่อง โดยจะพบว่า การจัดทำหอจดหมายเหตุที่เน้นเฉพาะแม่ชีไทยออนไลน์ ไม่มีการจัดทำเป็นกรณีเฉพาะ ดังนั้น จึงไม่สามารถอธิบายได้ถึงความก้าวหน้าตามกรอบเวลา ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงหรือวิวัฒนาการของหอจดหมายเหตุดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตาม มีผลงานวิจัยบางส่วนให้ความสำคัญกับการจัดการเอกสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้แนวคิดอนุรักษนิยมที่เป็นการศึกษาความก้าวหน้าของหอสมุดและหอจดหมายเหตุในเครือรัฐออสเตรเลีย ที่ได้ข้อค้นพบอย่างน่าสนใจว่า หอจดหมายเหตุแห่งชาติของออสเตรเลียจะมีคณะทำงานที่คอยกำกับดูแลเพื่อให้คำปรึกษา โดยหอจดหมายเหตุที่จัดทำขึ้นจะทำหน้าที่ในการจัดการเอกสารที่บันทึกไว้ เช่น เป็นเอกสารจดหมายเหตุที่มีอายุมากกว่า 30 ปี นอกจากนี้ หอจดหมายเหตุดังกล่าวยังมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ตามแผนอนุรักษทรัพยากรเอกสารที่อยู่ในความเสี่ยงด้วยการถ่ายภาพให้เป็นแฟ้มดิจิทัล เพราะจะนำไปสู่การเสริมสร้างเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและกระตุ้นให้ประชาชนเข้าใจในคุณค่าของเอกสารที่จัดเก็บเหล่านั้น²²

นอกจากนี้ หากวิเคราะห์ถึงวงจรชีวิตเอกสารที่จัดเก็บ ข้อค้นพบจากการศึกษาของ Frank Upward ที่พบว่า หลักการของจดหมายเหตุจะถูกนำไปพัฒนาเป็นเครื่องมือการสอนเพื่อการสื่อสารในออสเตรเลีย เช่น นำไปใช้เป็นแนวทางในการเรียนรู้สำหรับการจดบันทึก การจัดการ การเก็บรักษาเอกสารที่ถูกต้อง รวมถึงการประชาสัมพันธ์ทางอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าการขยายแนวคิดเรื่องความต่อเนื่องของการจัดการจดหมายเหตุจะมีผลต่อการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการจัดการข้อมูล นั่นคือ สิ่งสำคัญในการจัดทำจดหมายเหตุจะต้องตระหนักถึงหลักการสร้างหรือ

²¹ สุพร ทัพย์จักร และสุดา ใจแก้ว, “การพัฒนาระบบฐานข้อมูลดิจิทัลจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพะเยา,” *วารสาร PULINET Journal*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2561): 29.

²² ประจักษ์ วัฒนานุสสิทธ์, “ศึกษาความก้าวหน้าของหอสมุดและหอจดหมายเหตุในเครือรัฐออสเตรเลีย,” *วารสารห้องสมุด*, ปีที่ 57 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556): 57-60.

รับมอบเอกสาร การจัดเก็บเอกสาร การจัดการเอกสาร และการเพิ่มเอกสารใหม่ๆ ในฐานข้อมูล²³ ในทำนองเดียวกัน ผลการศึกษาได้ยืนยันว่า การอนุรักษ์ข้อมูลเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญอย่างมาก เพราะจะมีผลต่อวงจรชีวิตเอกสาร กล่าวคือ จะส่งผลสู่การใช้งานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวได้จากการศึกษาเรื่อง “Data Curation and the University Archives” ที่อธิบายว่า การอนุรักษ์ข้อมูลถือว่เป็นการจัดการข้อมูลเชิงรุก ที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องตลอดวงจรชีวิตของข้อมูล โดยนักจดหมายเหตุต้องมีบทบาทในการบวกรอนุรักษ์ข้อมูล และสามารถกำหนดความเกี่ยวข้องของข้อมูลภายใต้ทฤษฎีและแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง²⁴

ดังนั้น จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการศึกษาในประเทศไทยสามารถสรุปได้ว่า ยังไม่มีการศึกษาที่สัมพันธ์กับการจัดทำหอจดหมายเหตุแม่ชี ทั้งที่เป็นเป็นคลังข้อมูลเอกสารหรือหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ นอกจากนั้น ผลการวิจัยส่วนใหญ่จะเน้นที่รูปแบบและการจัดการหอจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัยและหน่วยงานของรัฐ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า ชุดความรู้ในประเด็นดังกล่าวยังมีข้อจำกัด ฉะนั้น การศึกษาครั้งนี้ จึงมีเป้าหมายเพื่อที่จะค้นหา รูปแบบและแนวทางในการพัฒนาหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ ที่เป็นการศึกษาในลักษณะบุกเบิก และเป็นทีมแรกของการดำเนินงานในเรื่องนี้

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) โดยใช้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามหลักการของ Glenn A. Bowen (2009) เพื่อระบุและจัดหมวดหมู่ประเด็นหลัก (Themes) และแบบแผน (Patterns) ที่สะท้อนคุณค่าของแม่ชีไทยทั้งในมิติศาสนา วัฒนธรรม และสังคม²⁵ ตลอดจนใช้ผลการวิเคราะห์เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการออกแบบรูปแบบการจัดการองค์ความรู้เชิงดิจิทัลในลักษณะหอจดหมายเหตุออนไลน์ การวิเคราะห์ถูกกำหนดให้อยู่ในกรอบของการกำหนดกลุ่มประเด็นหลัก (Themes) การสร้างหมวดหมู่ข้อมูลย่อย หรือกลุ่มประเด็นรอง (Sub-themes) และการตีความเชิงวิชาการเพื่อเชื่อมโยงกับการพัฒนาระบบจัดการองค์

²³ Upward, Frank, “Modelling the continuum as paradigm shift in recordkeeping and archiving processes, and beyond-a personal reflection,” *Records Management Journal*, Vol. 10, No. 3, (December 2000): 122-125.

²⁴ Noonan, D. & Chute, T., “Data Curation and the University Archives,” *American Archivist*, Vol. 77 No. 1, (2014): 201-204.

²⁵ Glenn A. Bowen, “Document Analysis as a Qualitative Research Method,” *Qualitative Research Journal*, 9 no. 2, (August 2009): 27-40.

ความรู้ โดยเป้าหมายของบทความวิจัยเน้นที่การวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่สาระสำคัญจากหลักฐานเกี่ยวกับบทบาทและผลงานของแม่ชีไทย เพื่อนำไปสู่การจัดทำหอจดหมายเหตุฯ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้

อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงาน แม้จะมีการวางแผน ทั้งการแบ่งคณะทำงาน การกำหนดแหล่งและเกณฑ์เอกสาร การประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ ยังมีข้อจำกัดของการวิจัย ตลอดจนการพัฒนาหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ เนื่องจากแหล่งเอกสารหลักที่สามารถรวบรวมได้ ได้แก่ วารสารแม่ชีสาร ซึ่งเป็นวารสารที่เผยแพร่ในช่วง พ.ศ. 2512-2535 ที่มีจำนวนเพียง 83 เล่ม ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญ แต่อธิบายได้ว่า ในการจัดทำหอจดหมายเหตุฯ ครั้งนี้ อยู่ในขั้นตอนของการเริ่มต้น ซึ่งมีเป้าหมายว่าในระยะต่อไปจะมีการจัดเก็บเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกันกับเอกสารอื่นๆ อาทิ งานประพันธ์ คำสอน บันทึกความเห็น ฯลฯ สามารถรวบรวมได้เฉพาะที่ปรากฏอยู่ ณ สถาบันแม่ชีไทย มูลนิธิแม่ชีไทย และสำนักแม่ชีไทยบางแห่งเท่านั้น ดังนั้น เอกสารเช่นเดียวกันนี้ของแม่ชีผู้อื่น หรือเอกสารอื่นๆ มีการวางแผนไว้ในอนาคตว่า จะดำเนินการรวบรวมให้สมบูรณ์มากขึ้น ต่อมาคือ เอกสารที่เป็นชีวประวัติของแม่ชีที่ปรากฏในหอจดหมายเหตุฯ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่รวบรวมได้เท่านั้น เนื่องจากสามารถเข้าถึงได้ และผู้ให้ข้อมูลยินยอม อย่างไรก็ตามจะประสานงานและขอความอนุเคราะห์จากผู้ที่มิใช่ข้อมูลฯ ตลอดจนแม่ชีท่านอื่นๆ หรือผู้เกี่ยวข้อง ให้สนับสนุนข้อมูลดังกล่าวในการนำมารวบรวมไว้ในหอจดหมายเหตุฯ ในระยะต่อไป

ในการศึกษาครั้งนี้เน้นรวบรวมเอกสารเก่าซึ่งแสดงถึงการดำเนินงานในอดีตเท่านั้น ตัวอย่าง เช่น การคัดเลือกข้อมูลชีวประวัติหรือข่าวสารของแม่ชีไทยที่มีบทบาทและมีชื่อเสียงเข้าจัดเก็บให้เป็นส่วนหนึ่งของหอจดหมายเหตุที่มีเกณฑ์ ได้แก่ ไม่ผิดจริยธรรมและจรรยาบรรณที่ดีของสังคม ไม่เป็นเรื่องที่เสี่ยงกับคดีอาญาหรือคดีแพ่ง ไม่ทำให้บุคคลเสียหาย ฯลฯ โดยเอกสารบางส่วนเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพ ชีวประวัติ และกล่าวถึงแม่ชีหลายท่าน เช่น ตามที่ปรากฏในตารางที่ 4 แต่ไม่สามารถรวบรวมได้จากแม่ชีผู้ที่มีบทบาททางศาสนาและสังคมบางท่าน เนื่องจากความร่วมมือในการให้ข้อมูล เช่น จะต้องได้รับความยินยอมในการนำมาเผยแพร่ ในขณะที่มีแม่ชีบางท่านไม่มีการจัดทำชีวประวัติที่ตีพิมพ์เป็นหนังสือชัดเจน จึงไม่สามารถนำมาจัดเก็บไว้ได้ อย่างไรก็ตาม มีการเตรียมแผนงานที่จะรวบรวมอัตประวัติที่เป็นลายมือมาจัดทำให้เป็นระบบ และสามารถเผยแพร่ได้ ซึ่งในทำนองเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการยังพบอีกว่า เอกสารบางส่วนที่ไม่สามารถนำมาจัดเก็บไว้ เช่น ชีวประวัติของแม่ชีบางท่าน ตลอดจนงานเขียนและบทประพันธ์อื่นๆ อาจเป็นผลมาจากการตกสำรวจระหว่างการสืบค้นข้อมูล ดังนั้น จำนวนรายนามและชีวประวัติของผู้ที่ไม่มีชื่ออยู่ในสถาบันแม่ชีไทยหรือไม่ได้ถูกกล่าวถึงในเอกสารของ

สถาบันแม่ชีไทย หรือไม่ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือชีวประวัติจึงไม่สามารถจัดเก็บได้ อย่างไรก็ตาม มีการกำหนดแผนงานในอนาคตหากพบว่า มีแม่ชีที่เข้าเกณฑ์จะสามารถนำมารวบรวมเป็นส่วนหนึ่งของหอจดหมายเหตุนี้ได้ ที่สำคัญ ในคำแนะนำของการใช้หอจดหมายเหตุครั้งนี้ คณะวิจัยได้มีการสื่อสารไว้ว่า เมื่อผู้ใช้งาน มีข้อมูลใหม่ๆ ทั้งที่เป็นข้อมูลเอกสาร ภาพถ่าย หรือข้อมูลในลักษณะมัลติมีเดีย ฯลฯ ที่สอดคล้องกับเกณฑ์ของหอจดหมายเหตุ ให้สามารถอัปโหลดให้กับคณะทำงานของหอจดหมายเหตุ เพื่อนำไปจัดหมวดหมู่จัดหมู่สำหรับนำไปเผยแพร่ต่อไป

ดังนั้น จากเนื้อหาที่บรรยายข้างต้น จะพบว่า ในการดำเนินงาน คณะวิจัยได้มีการจัดเตรียมขั้นตอน ในการจัดการไม่เพียงแต่การวางแผนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านระบบ แต่มีการกำหนด คณะทำงานในการคัดเลือกเอกสาร นั่นคือ ในขั้นตอนการคัดเลือกข้อมูล แหล่งเอกสารหลักประกอบด้วยเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมและประวัติศาสตร์ของแม่ชีไทย ได้แก่ วารสาร “แม่ชีสาร” หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจแม่ชี หนังสือประวัติสำนักแม่ชีไทยและชีวประวัติแม่ชีผู้มีชื่อเสียง บันทึกลายมืออัตชีวประวัติ ฯลฯ ขณะที่แหล่งเอกสารรอง ได้แก่ งานวิจัย บทความทางวิชาการ ตำรา และเอกสารอื่น ๆ ที่ได้อ้างอิงเนื้อหาจากแหล่งเอกสารหลัก การวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยกรอบคิดของ Frank Upward (2011) ใน Continuum Model เพื่ออธิบายความต่อเนื่องของการจัดการข้อมูลจากการสร้าง การใช้ และการเก็บรักษาอย่างเป็นระบบ²⁶ ประกอบกับข้อเสนอแนะของกุศลวัฒน์ คงประดิษฐ์ ที่ระบุถึงความสำคัญของการใช้ระบบดิจิทัลเพื่อการเชื่อมโยงข้อมูลในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านมาตรฐาน ความสะดวก ความปลอดภัย และการเปรียบเทียบกับระบบจดหมายเหตุสากล²⁷ โดยในขั้นตอนการวิเคราะห์ ได้เริ่มต้นด้วยการอ่านเอกสารทั้งหมดอย่างละเอียดเพื่อทำความเข้าใจบริบทและสาระสำคัญ ตามด้วยการกำหนดหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ที่ครอบคลุมประเด็นด้านประวัติศาสตร์ การเผยแผ่ศาสนา การพัฒนาสังคม การสร้างเครือข่าย และผลงานของแม่ชีไทย ต่อจากนั้นเป็นการเข้ารหัสข้อมูล (Coding) โดยจัดกลุ่มข้อความที่มีเนื้อหาและความหมายใกล้เคียงกันให้อยู่ในรหัสเดียวกัน กระบวนการนี้นำไปสู่การสร้างหมวดหมู่ข้อมูลและการสังเคราะห์ประเด็น (Theme Development) ซึ่งถูกนำมาจัดทำเป็นตารางสรุปผลการวิเคราะห์ ดังรายละเอียดในตารางที่ 1 ต่อไปนี้

²⁶ Upward, Frank, Sue McKemmish and Barbara Reed, “Archivists and Changing Social and Information Spaces: A Continuum Approach to Recordkeeping and Archiving in Online Cultures,” *Archivaria*, 72, (Fall 2011): 197–237.

²⁷ กุศลวัฒน์ คงประดิษฐ์, “การสร้างเครือข่ายหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยดิจิทัล,”: 43-57.

ตารางที่ 1 แสดงแนวทางสำหรับวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร

ขั้นตอนการวิเคราะห์	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
การอ่านและทำความเข้าใจเอกสาร	อ่านเอกสารทั้งหมดอย่างละเอียดเพื่อทำความเข้าใจบริบทและสาระสำคัญ	ระบุขอบเขตและความหมายเบื้องต้นของข้อมูล
การกำหนดหน่วยวิเคราะห์	เลือกประเด็นสำคัญ เช่น ประวัติศาสตร์ บทบาททางศาสนา การพัฒนาสังคม และผลงานของแม่ชีไทย	ได้หน่วยวิเคราะห์ที่ชัดเจนสำหรับการเข้ารหัส
การเข้ารหัสข้อมูล (Coding)	จัดกลุ่มข้อความและสาระที่ใกล้เคียงกันให้อยู่ในรหัสเดียวกัน	ได้รหัสข้อมูลที่เป็นระบบและสามารถตรวจสอบได้
การสร้างกลุ่มประเด็นหลัก (Theme Development)	รวมรหัสข้อมูลที่เป็นประเด็นหลัก เช่น การเผยแผ่ศาสนา การศึกษา การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม	ได้ประเด็นหลักและแบบแผนที่สะท้อนคุณค่าของแม่ชีไทย
การตีความและสังเคราะห์ผล	เชื่อมโยงประเด็นหลักเข้ากับแนวคิดและทฤษฎี เช่น Continuum Model และ Social Capital	ได้ข้อสรุปเชิงวิชาการที่แสดงถึงคุณค่าและความหมายของหोजดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์

จากตารางที่ 1 หลังจากได้ดำเนินการพิจารณาถึงผลลัพธ์จากเนื้อหาและเมื่อกระบวนการเข้ารหัสเสร็จสิ้นแล้ว จึงทำการสร้างกลุ่มประเด็นหลัก (Theme Development) ที่เป็นการนำรหัสที่กำหนดไว้สำหรับการจัดหมวดหมู่มาทำการจัดการข้อมูล จำแนกแยกแยะตามกลุ่มประเด็นเรื่อง แล้วทำการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและจัดรวมเป็นประเด็นหลัก ทำให้เห็นแบบแผน (Patterns) และความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคม ต่อมาในขั้นตอนสุดท้ายที่เป็นการตีความและสังเคราะห์ผล เป็นการดำเนินงานโดยนำกลุ่มประเด็นหลักที่ได้กำหนดไว้มาอธิบายและตีความหมาย เพื่อให้เชื่อมโยงกับทฤษฎีการจัดการเอกสารแบบต่อเนื่องและแนวคิดทุนทางสังคม ทำให้มีความน่าเชื่อถือและเป็นระบบ ทั้งในด้านการเลือกใช้แหล่งเอกสาร การจัดการข้อมูล และการตีความผลลัพธ์ ที่มีกรอบการวิเคราะห์เนื้อหาตามแนวทางของ Glenn A. Bowen นอกจากนี้ ยังเป็นการเติมเต็มช่องว่างของความรู้ที่ขาดแคลนด้านบทบาทและคุณค่าของแม่ชีไทยในสังคมที่ยังไม่เคยมีการจัดการอย่างเป็นระบบและมีการส่งเสริมให้มีการใช้งานสู่สาธารณะอย่างแพร่หลายมาก่อน

5. ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอในสองส่วนตามวัตถุประสงค์หลัก ส่วนแรกมุ่งจัดหมวดหมู่จากเอกสารและหลักฐานที่สะท้อนบทบาทและผลงานของแม่ชีไทยทั้งด้านศาสนาและสังคม เพื่อให้เห็นภาพรวมที่มีโครงสร้างชัดเจนและคุณภาพการในมิติต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ส่วนที่สองนำผลการวิเคราะห์ดังกล่าวไปใช้เป็นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้เชิงดิจิทัลในลักษณะหอจดหมายเหตุออนไลน์ เพื่อรองรับการเรียนรู้ การอ้างอิงทางวิชาการ และการใช้ประโยชน์เชิงสังคมอย่างยั่งยืน มีเนื้อหา ดังนี้

1. การจัดหมวดหมู่จากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและผลงานที่สะท้อนคุณค่าทั้งในเชิงศาสนาและสังคม

เป้าหมายของวัตถุประสงค์แรก เป็นการศึกษาข้อมูลเอกสารที่ใช้แนวทางการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อได้ผลการวิจัยสำหรับนำไปใช้จัดหมวดหมู่สาระสำคัญจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและผลงานของแม่ชีไทยที่สะท้อนคุณค่าทั้งในเชิงศาสนาและสังคม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยฐานข้อมูลที่หลากหลายและน่าเชื่อถือ เพื่อสะท้อนมิติของปรากฏการณ์ที่เป็นบทบาท การกิจ ตลอดจนการมีส่วนร่วมทั้งในฐานะผู้ปฏิบัติ และผู้เป็นแกนนำสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Change Agent) ได้อย่างรอบด้าน

ดังนั้น จึงดำเนินการตามขั้นตอนตั้งแต่การคัดกรองเอกสาร ด้วยการจำแนกตามรายละเอียด แล้วดำเนินการแบ่งเอกสารออกเป็นกลุ่มตามแหล่งข้อมูล เช่น วารสาร หนังสือ บทความวิชาการ ฯลฯ พร้อมกับแสดงในรูปแบบตาราง เพื่อช่วยให้เห็นภาพรวมของฐานข้อมูลทั้งหมดที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ว่า เอกสารหลักและเอกสารรองนั้นเน้นจากแหล่งใดบ้าง กล่าวคือ ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้มีการนำหลักการที่เป็นแนวคิดและทฤษฎีที่สัมพันธ์กับการจัดการความรู้ หลักการสำคัญของหอจดหมายเหตุทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม ฯลฯ มาใช้ในการสนับสนุนเพื่อการตีความหมายอย่างละเอียด โดยข้อมูลในตารางที่ 2 ได้แสดงถึงแหล่งที่เป็นฐานข้อมูลที่มีการผสมผสานทั้งเอกสารหลักและเอกสารรองร่วมกัน ดังนี้

ตารางที่ 2 การจัดหมวดหมู่เอกสารหลักและเอกสารรอง

ประเภทเอกสาร	รายละเอียด	ตัวอย่าง	คุณค่าต่อการวิจัย
เอกสารหลัก	เอกสารที่จัดทำโดยสำนักแม่ชีหรือแม่ชีโดยตรง	วารสาร แม่ชีสาร (2512-2535), หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจแม่ชี, บันทึกชีวประวัติแม่ชี	ใช้เป็นฐานข้อมูลตรงที่สะท้อนบทบาทจริงของแม่ชีไทย
เอกสารรอง	งานวิชาการและงานวิจัยที่ดีความหรืออธิบายบทบาทแม่ชี/การจัดการจดหมายเหตุ	งานของ Frank Upward (Continuum Model), Putnam (Social Capital), กุศลวัฒน์ คงประดิษฐ์ (Records Life Cycle)	ช่วยอธิบายและเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์เข้ากับทฤษฎีสากล
เอกสารเชิงประวัติศาสตร์	เอกสารประวัติสำนักแม่ชี, กฎระเบียบแม่ชี, เอกสารการก่อตั้งมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย	ระเบียบแม่ชี พ.ศ. 2515, บัตรสุทธีบรรณ	ทำให้เห็นพัฒนาการและความต่อเนื่องทางสถาบัน
เอกสารเชิงสังคมวัฒนธรรม	หลักฐานการอบรม การเผยแพร่ การฝึกอบรม และโครงการร่วมกับชุมชน	รายงานโครงการฝึกอบรมสตรี, การปลูกป่า, การสังคมสงเคราะห์	ชี้ให้เห็นคุณภาพการต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

จากตารางที่ 2 ข้างต้น อธิบายได้ว่า เอกสารหลักมีความสำคัญต่อการวิจัยมากที่สุด เพราะสะท้อนประสบการณ์ตรงและภารกิจที่แม่ชีได้ปฏิบัติไว้จริง เช่นข้อมูลจากวารสาร “แม่ชีสาร” ที่มีทั้งประวัติ ผลงาน และแนวทางการดำเนินชีวิตของแม่ชีผู้เป็นแบบอย่าง ข้อมูลเหล่านี้ไม่เพียงเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่ยังเป็น “ชุดความทรงจำ” ที่ช่วยยืนยันการมีอยู่ เกียรติประวัติ และบทบาทของแม่ชีไทยในเชิงประจักษ์ ขณะเดียวกัน เอกสารรอง เช่น งานของ Frank Upward และ Putnam ช่วยเสริมการตีความในระดับทฤษฎี ทำให้สามารถวิเคราะห์เชิงลึกได้ว่าบทบาทแม่ชีสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการจดหมายเหตุและทุนทางสังคมได้อย่างเหมาะสม ที่สำคัญ การมีเอกสารเชิงประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมเข้ามาประกอบ ทำให้ฐานข้อมูลมีความสมบูรณ์ในมิติที่หลากหลายมากขึ้น ตัวอย่างเช่น เนื้อหาในรายละเอียดของ ระเบียบแม่ชี พ.ศ. 2515 และบัตรสุทธีบรรณ ต่างเป็นหลักฐานที่สะท้อนการสถาปนากฎเกณฑ์และความชอบธรรมเชิงสถาบัน

ขณะที่หลักฐานการขับเคลื่อนงานทางสังคมเพื่อการพัฒนา เช่น การอบรม ฝึกอบรม ฝึกอบรม หรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นมิติของแม่ชีที่เชื่อมโยงกับสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยตรง ที่จะทำให้เห็นว่าการมีฐานข้อมูลในหลายระดับเช่นนี้ ทำให้งานวิจัยมีความรอบด้านทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการพัฒนาสังคม ซึ่งช่วยสนับสนุนให้การวิเคราะห์เนื้อหาของบทความนี้มีน้ำหนักเชิงวิชาการมากยิ่งขึ้น นั่นคือ ในการสังเคราะห์ข้อมูลจากการวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสารหลักและเอกสารรอง ไม่ได้หยุดเพียงการระบุกลุ่มประเด็นหลักและกลุ่มประเด็นรองเท่านั้น ยังเชื่อมโยงไปสู่การตีความเชิงคุณค่าเพื่ออธิบายมิติที่กว้างและลึกกว่าตัวข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังเนื้อหาที่แสดงไว้ใน ตารางที่ 3 ต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงกลุ่มประเด็นหลัก มิติการวิเคราะห์ และคุณค่าทางสังคม
สำหรับการตีความเชิงลึกตามหลักการวิเคราะห์เนื้อหาของ Glenn A. Bowen

กลุ่มประเด็นหลัก (Theme)	มิติการวิเคราะห์ (Dimension)	คุณค่าทางสังคม (Social Value)
บทบาททางศาสนา	การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในประเทศและต่างประเทศ	เสริมสร้างภาพลักษณ์แม่ชีในฐานะ “นักเผยแผ่” ผู้มีพลังสร้างการรับรู้ระดับสากล
บทบาททางการศึกษา	การสอนนักธรรม บาลี อภิธรรม การอบรมเยาวชน	ยืนยันบทบาทแม่ชีในฐานะ “ครู” ผู้สืบทอดองค์ความรู้พระพุทธศาสนา
บทบาททางสังคม	การอบรมอาชีพ การดูแลสุขภาพชุมชน งานสังคมสงเคราะห์	เพิ่มพลังการพึ่งพาตนเอง และยกระดับคุณภาพชีวิตของเยาวชน สตรี ผู้พิการ และผู้สูงอายุ
บทบาททางเศรษฐกิจ	การจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพสตรีและงาน หัตถกรรม	สร้างรายได้และความมั่นคง แก่สตรีและครอบครัวในชุมชน
บทบาททางสิ่งแวดล้อม	การเข้าร่วมโครงการปลูกป่า การรักษาสมดุลธรรมชาติ การจัดการขยะชุมชน การทำปุ๋ยอินทรีย์	ส่งเสริมจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน
รางวัลและเกียรติคุณ	การยกย่องเชิดชูเกียรติ จากรัฐ ชุมชน และสังคม	เพิ่มความภาคภูมิใจและยกระดับสถานภาพ แม่ชีในเชิงสังคมและการเมือง
การสร้างสถาบัน	การก่อตั้งมูลนิธิและสถาบันแม่ชีไทย	ทำให้แม่ชีมี “พื้นที่เชิงสถาบัน” ที่มั่นคงในโครงสร้างสังคมไทย

จากตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่า การวิเคราะห์ไม่เพียงแต่ทำการบันทึกข้อเท็จจริง แต่ได้ขยายไปสู่การสร้างเข้าใจเชิงมิติที่อธิบายความหมายของบทบาทแม่ชี เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถตีความได้ว่า เป็นการสร้าง “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่ทำให้แม่ชีมีสถานะในระดับสากล หรือ การสอนบาลีและอภิธรรมสามารถมองได้ว่าเป็นการถ่ายทอด “ทุนทางความรู้” ที่คงอยู่และแพร่หลายต่อไป ขณะที่การพัฒนาสังคมและชุมชนซึ่งไม่เพียงเป็นกิจกรรมรายกรณี กล่าวคือ ไม่เฉพาะเชิงพื้นที่ที่มีความจำเป็นต้องพัฒนา แต่ยังสัมพันธ์กับการพัฒนา อาชีพและรายได้เสริมในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชนในภาพรวม ที่เป็นการสะท้อนถึงคุณค่าเชิงโครงสร้างที่ทำให้บุคคลและครัวเรือน ตลอดจนชุมชน มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองและเสริมสร้างความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจได้ในระยะยาว

ผลการสังเคราะห์ดังกล่าวได้แสดงอย่างชัดเจนว่า แม่ชีไทยไม่ได้เป็นเพียงสตรีนิกบวชในพุทธศาสนา แต่เป็นผู้มีบทบาทรอบด้านที่ก่อให้เกิดคุณค่าต่อศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันยังได้รับการยอมรับในเชิงสถาบันและเชิงสังคมที่สะท้อนผ่านรางวัลและการยกย่องต่าง ๆ ทั้งในระดับประเทศและต่างประเทศ ฉะนั้น การมีกรอบการวิเคราะห์เชิงมิติและคุณค่าดังกล่าว ทำให้บทวิเคราะห์นี้สามารถขยายการตีความหมายไปสู่การออกแบบนโยบายในการพัฒนาสังคมและพัฒนาสตรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาค รวมทั้งการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ในการชี้้นำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ เช่น สิ่งประดิษฐ์ บทภาพยนตร์ ดนตรี บทเพลง ฯลฯ ที่สามารถพัฒนาจากอดีตประวัติของแม่ชี งานบันทึกต่าง ๆ ที่แม่ชีผู้มีชื่อเสียงประพันธ์ไว้

นอกจากนี้ กิจกรรมที่แม่ชีและคณะได้ใช้ในการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการที่ผ่านมา จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการดำเนินงานในอนาคตได้อย่างมีทิศทางและเป็นระบบ เป็นต้น ซึ่งจากรายละเอียดของการจัดการระบบข้อมูลดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดหมวดหมู่สาระสำคัญจากเอกสารหนังสือ วารสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับบทบาท ภารกิจ และผลงานของแม่ชีไทย ได้สะท้อนคุณค่าของแม่ชีไทยทั้งในเชิงศาสนาและสังคม และได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า แม่ชีไทยได้ปฏิบัติภารกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ทั้งในรูปแบบการจัดนิทรรศการทางศาสนา การแสดงธรรมผ่านวิทยุและโทรทัศน์ และการถ่ายทอดการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไปยังต่างประเทศ เช่น อังกฤษ อินเดีย ฯลฯ ที่ยืนยันว่าบทบาทของแม่ชีไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในวัดหรือสำนักปฏิบัติ แต่ยังขยายไปสู่สังคมและเวทีนานาชาติ ดังเนื้อหาที่แสดงในตารางที่ 4 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ประเด็นหลัก ประเด็นรอง และหลักฐาน
ที่เป็นเนื้อหาและปรากฏการณ์สำคัญสำหรับการตีความหมาย

ประเด็นหลัก (Theme)	ประเด็นรอง (Sub-theme)	หลักฐานที่เป็นเนื้อหาและปรากฏการณ์ (Content and phenomenal evidence)	แม่ชีและแหล่งที่มา
บทบาททางศาสนา	การเผยแผ่พระพุทธศาสนา	การจัดนิทรรศการ, การบรรยายธรรมในวิทยุและโทรทัศน์, การเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐานทั้งในและต่างประเทศ เช่น พุทธยา ประเทศอินเดีย และวัดพุทธประทีป กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ	มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยฯ (2526, 2555), แม่ชีจำลองลักษณ์ คงสำหรัย (2523)
	การศึกษาและการเรียนการสอน	แม่ชีสอนนักเรียน บาติ อภิธรรม จัดอบรมเยาวชน บวชภาคฤดูร้อน จัดทำวารสาร แม่ชีสาร	แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่วม (2532), สถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทย (2514)
บทบาททางสังคม	การพัฒนาชุมชน	การอบรมเยาวชนสตรีด้านอาชีพ, การส่งเสริมอาชีพรองและอาชีพเสริมในท้องถิ่น เช่น การปลูกผัก การเพาะเห็ด การประดิษฐ์ดอกไม้ ฯลฯ	มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยฯ (2521, 2532), แม่ชีประสิทธิ์ เกตุธนา (2523)
	การสังคมสงเคราะห์	การอบรมสุขอนามัย การดูแลผู้ป่วย สตรี เด็กและเยาวชน ผู้พิการ ผู้สูงอายุ การเผยแพร่ความรู้ด้านโภชนาการและสมุนไพร	มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยฯ (2518, 2522, 2523)
บทบาททางเศรษฐกิจ	การสร้างรายได้และความมั่นคง	การประดิษฐ์หัตถกรรม งานศิลปาชีพ จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพสตรี เช่น ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยฯ (2521, 2532), แม่ชีปิงลิ้ม แก้วบูชา (2518)
บทบาทด้านสิ่งแวดล้อม	การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	การเข้าร่วมโครงการปลูกป่าและสิ่งแวดล้อม เช่น ที่วัดหนองจิก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม การทำปุ๋ยชีวภาพ การจัดการขยะชุมชน	มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยฯ (2536)
รางวัลและเกียรติคุณ	การยกย่องเชิดชูเกียรติ	ได้รับรางวัลสตรีดีเด่นทางพระพุทธศาสนา (พ.ศ. 2551) สำเร็จการศึกษาบาลี 9 ประโยค	แม่ชีวีร ชื้อทัศนประสิทธิ์ (2551), แม่ชีประกาศรี สุริยพรพันธ์ (2547)
การสร้างสถาบันและเครือข่าย	การก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยและมูลนิธิ	การร่างระเบียบปฏิบัติ, บัตรสุทธิบรรณ, การก่อตั้งมูลนิธิและได้รับพระบรมราชินูปถัมภ์	มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยฯ (2515, 2520, 2528), แม่ชีละม้าย บุตรเมฆ (2512)

จากตารางที่ 4 ที่รายละเอียดได้แสดงให้เห็นบทบาทของแม่ชีไทยที่ครอบคลุมทั้งมิติด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพสตรีและการส่งเสริมศิลปาชีพที่เป็นงานหัตถกรรมต่าง ๆ ซึ่งนับได้ว่าเป็นต้นแบบของการสร้างฐานรายได้ที่มั่นคงทั้งในระดับองค์กรและระดับชุมชน โดยจะเห็นว่ากิจกรรมเหล่านี้ได้แสดงถึงความสามารถของแม่ชีในการปรับบทบาทให้สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจของบุคคล ครอบครัว และสังคม ขณะเดียวกัน การเข้าร่วมโครงการปลูกป่าและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้สะท้อนถึงการตระหนักรู้ถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและการพยายามสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและพึ่งพิงกันในเชิงนิเวศ

เมื่อกล่าวถึงกิจกรรมหลายประเภทที่แม่ชีไทยได้ดำเนินงาน ทั้งในรูปแบบงานของสถาบันแม่ชีไทย และงานที่ทำโดยบุคคล จะพบอย่างชัดเจนว่า มีคุณค่าและก่อประโยชน์อย่างสูงต่อกลุ่มเป้าหมายทั้งในระดับบุคคลที่เป็นกลุ่มเปราะบาง คราวเรือน และระดับพื้นที่ ดังนั้น การได้รับรางวัลและการยกย่องเชิดชูเกียรติ ถือได้ว่าเป็นการยอมรับทางสังคม ซึ่งนำไปสู่ความเชื่อมั่นต่อสถาบันแม่ชีไทยและมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่เน้นผลประโยชน์ต่อตนเอง แสดงให้เห็นว่า สถานภาพและความสำคัญของแม่ชีในเชิงสถาบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดระเบียบปฏิบัติ การออกบัตรสุทธิบรรณ และการได้รับพระบรมราชินูปถัมภ์ ยืนยันได้ว่า การดำเนินงานขององค์กรและการขับเคลื่อนโดยบุคคลเป็นการสร้างความชอบธรรมทางสังคมและวัฒนธรรมให้แก่บทบาทของแม่ชีไทยอย่างชัดเจน

2. การพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้ของหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และอ้างอิง

การพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้ผ่านหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ มีรากฐานจากการวิเคราะห์เนื้อหาที่จัดหมวดหมู่สาระสำคัญออกมาเป็นมิติของบทบาทและคุณค่า ทั้งทางวิชาการและการนำไปใช้ในกิจการที่สัมพันธ์กัน การสร้างนวัตกรรมซึ่งเมื่อเข้าสู่การออกแบบระบบจึงต้องอาศัย “กระบวนการพัฒนา” ที่ตั้งอยู่บนฐานทฤษฎีและแนวปฏิบัติสากล ตามโมเดลที่ได้รับการยอมรับในความเป็นมาตรฐานดังกล่าวแล้ว ที่จะต้องตระหนักถึงจริยธรรมในการเผยแพร่ความรู้และความจริงที่มีความเป็นลำดับขั้นของข้อมูลอย่างชัดเจน เริ่มตั้งแต่การรวบรวม การจัดหมวดหมู่ การจัดเก็บ การเผยแพร่ ไปจนถึงการสร้างคุณค่าและการส่งเสริมให้มีการใช้งานอย่างยั่งยืน²⁸

²⁸ Xiaomi An, Wenlin Bai, Hepu Deng, Shuyang Sun, Wenrui Zhong and Yu Dong, “A Knowledge Management Framework for Effective Integration of National Archives Resources in China,” *Journal of Documentation*, 73 no. 1, (January 2017): 18–34.

แต่ละขั้นตอนในการดำเนินงานมีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การรวบรวมวารสาร เช่น แม่ชีสาร หนังสืออนุสรณ์ ประวัติแม่ชี หนังสือสวดมนต์ เอกสารการก่อตั้งมูลนิธิ แบ่งตามประเภท อาทิ วารสาร หนังสือชีวประวัติ เอกสารกฎระเบียบ เอกสารกิจกรรมชุมชน 2) การจัดเก็บในรูปแบบดิจิทัล เช่น e-book, pdf, ฐานข้อมูลออนไลน์ และระบบสำรองข้อมูล 3) สร้างแพลตฟอร์มออนไลน์ที่มีระบบสืบค้น 4) การเชื่อมโยงเอกสารเข้ากับการวิจัย การศึกษา และนโยบายสังคม และ 5) การพัฒนาระบบสนับสนุน เช่น การฝึกอบรมบุคลากร การทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัย ตลอดจนสถาบันศาสนาฯ ที่ตอบสนองต่อเป้าหมายการรักษาและเผยแพร่เอกสาร ดังตารางที่ 5 ต่อไปนี้

ตารางที่ 5 กระบวนการพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้ผ่านหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์

กระบวนการพัฒนา (Process)	องค์ประกอบหลัก (Core Elements)	คุณค่าที่คาดหวัง (Expected Values)	แหล่งอ้างอิง/หลักฐาน
การรวบรวม	การรวบรวมวารสาร แม่ชีสาร หนังสืออนุสรณ์ ประวัติแม่ชี หนังสือสวดมนต์ เอกสารการก่อตั้งมูลนิธิ	ได้ฐานข้อมูลเอกสารที่เป็นระบบ สะท้อนบทบาทแม่ชีในมิติศาสนา สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม	มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยฯ (2515-2555), หนังสืออนุสรณ์
การจัดหมวดหมู่	แบ่งตามประเภท เช่น วารสาร หนังสือชีวประวัติ เอกสารกฎระเบียบ เอกสารกิจกรรมชุมชน บทกวี งานประพันธ์ ฯลฯ	ทำให้ค้นหาได้ง่าย สะดวกต่อการเข้าถึงและวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์	Records Life Cycle, Continuum Model
การจัดเก็บ	การจัดเก็บในรูปแบบดิจิทัล เช่น e-book, pdf, ฐานข้อมูลออนไลน์ พร้อมระบบสำรองข้อมูล	รักษาความคงทนของเอกสาร ลดการสูญหาย และเสื่อมสภาพของต้นฉบับ	กุศลวัฒน์ คงประดิษฐ์ (2559), แนวทางหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
การเผยแพร่	สร้างแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น https://pubhtml5.com/bookcase/ruvzs/ พร้อมระบบสืบค้น	เปิดโอกาสให้สาธารณชน นักวิจัย และเยาวชนเข้าถึงข้อมูลได้อย่างกว้างขวาง	มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยฯ
การสร้างคุณค่า	การเชื่อมโยงเอกสารเข้ากับการวิจัย การศึกษา และนโยบายสังคม	เพิ่มคุณค่าทางวิชาการ เชิงวัฒนธรรม และความภาคภูมิใจต่อบทบาทแม่ชีไทย	Putnam (Social Capital), Upward (Continuum Model)
การยั่งยืน	การพัฒนาระบบสนับสนุน เช่น การฝึกอบรมบุคลากร, การทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยและสถาบันศาสนา	ทำให้หอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์เป็นแหล่งอ้างอิงถาวรในระดับชาติและสากล	แนวทางการพัฒนาสถาบันแม่ชีไทย และการเชื่อมโยงเครือข่ายศาสนา ตลอดจนชมรมและกลุ่มนักกิจกรรม

จากเนื้อหาในตารางที่ 5 จะเห็นว่า การพัฒนาระบบหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ได้มีการจัดการองค์ความรู้ที่หลากหลายให้อยู่เป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกต่อการใช้งาน ที่เริ่มจากการรวบรวมเอกสารให้ครบถ้วน จากนั้นทำการจัดหมวดหมู่ตามประเภทเพื่อให้ค้นหาได้ง่าย หลังจากนั้นดำเนินการจัดเก็บในรูปแบบดิจิทัลที่มีความมั่นคงและถาวร กระบวนการเผยแพร่ในรูปแบบแพลตฟอร์มออนไลน์ทำให้ข้อมูลสามารถเข้าถึงได้ทั้งในวงวิชาการและสาธารณะ ซึ่งก่อให้เกิดการสร้างคุณค่าร่วมในเชิงวิชาการ รวมถึงการเสริมพลังทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย อนึ่ง รูปแบบที่เป็นกลไกภายใต้ระบบดิจิทัลในครั้งนี้ ถือได้ว่าเป็นการกำหนดมิติการพัฒนาคลังความรู้ที่ยั่งยืน ซึ่งจะช่วยให้หอจดหมายเหตุฯ เป็นฐานข้อมูลที่ถาวรในการสืบค้นข้อมูลของแม่ชีไทยที่สัมพันธ์กับบทบาททางศาสนาและสังคม โดยข้อค้นพบข้างต้นอธิบายได้ชัดว่า หอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ไม่ใช่เพียงแหล่งเก็บเอกสาร แต่คือการพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้เชิงดิจิทัลที่มีทั้งกระบวนการและคุณค่าที่ชัดเจน

ดังนั้น หากพิจารณาถึงต้นแบบหน้าจอสำหรับแสดงข้อมูลในระบบหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ การออกแบบได้จัดโครงสร้างโดยการนำหน้าปกของวารสาร “แม่ชีสาร” มาแสดงเรียงต่อกัน เพื่อดึงดูดให้น่าสนใจ โดยเริ่มตั้งแต่ฉบับที่ 1 ไปจนถึงฉบับสุดท้ายก่อนปิดดำเนินการ แม้จะไม่สามารถหาวารสารได้ครบทุกเล่มที่เคยตีพิมพ์ แต่ก็สามารถรวบรวมได้มากถึง 83 ฉบับ ดังปรากฏในรูปภาพที่ 1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แสดงหน้าจอต้นแบบหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์

6. อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหลักและเอกสารรองที่เกี่ยวข้องกับบทบาท ภารกิจ และผลงานของแม่ชีไทย สะท้อนให้เห็นว่า ภาพลักษณ์ของแม่ชีไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในมิติศาสนา แต่ขยายออกไปสู่มิติทางการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การจัดหมวดหมู่สาระสำคัญตามแนวทางของ Glenn A. Bowen ช่วยทำให้ประเด็นที่เคยกระจัดกระจายปรากฏในรูปของกลุ่มประเด็นหลักและแบบแผนที่ชัดเจนขึ้น ส่งผลให้การมองบทบาทของแม่ชีมีความเป็นระบบและสามารถอธิบายในเชิงวิชาการได้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การจัดหมวดหมู่ยังทำให้สามารถเปรียบเทียบมิติทางบทบาทที่แตกต่างกันได้อย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพิจารณาในเชิงศาสนาและการศึกษา ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่บรรยายถึงประวัติความเป็นมาของแม่ชีไทย ชี้ว่าแม่ชีมีส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทั้งในรูปแบบของการสอนบาลี อภิธรรม และการจัดอบรมแก่เยาวชน กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนคุณค่าของแม่ชีในฐานะ “ครูทางธรรม”²⁹ นั่นคือ การแสดงออกของกลุ่มแม่ชีไทย หากพิจารณาเฉพาะกิจจะพบว่า ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินกิจกรรมประเภทจิตอาสาเพื่อพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นการแสดงถึงผู้มีจิตใจสะอาด มีความปรารถนาให้บุคคลอยู่ดีมีสุข³⁰

ในมิติทางสังคมและเศรษฐกิจ การจัดหมวดหมู่ข้อมูลแสดงให้เห็นว่าแม่ชีมีบทบาทในการสร้างพลังการพึ่งพาตนเองให้กับสตรีและชุมชน เช่น การจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ การอบรมทักษะงานหัตถกรรม การสนับสนุนการดูแลสุขภาพ และการจัดกิจกรรมด้านประชาสงเคราะห์³¹ ซึ่งการดำเนินงานเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดการสะสมทุนทางสังคมของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ที่วางหลักไว้ว่าบุคคลจะมีการสะสมทุนทางสังคม เช่น การได้รับเกียรติยกย่องนับถือ การได้รับความเคารพศรัทธาที่เป็นความเชื่อมั่น ในที่สุดจะมีโอกาสเป็นผู้นำได้ ดังนั้นจะเห็นว่า มีแม่ชีไทยที่มีชื่อเสียงหลายท่าน เช่น แม่ชีปัญญาภรณ์ แสงคำ สังกัดวัดโนนทอง จังหวัดอุดรธานี ดร.แม่ชีระเบียบ ธิรญาณี สังกัดวัดมหาพุทธาราม จังหวัดศรีสะเกษ ที่เป็นผู้นำและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือที่ก่อให้เกิดการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากนี้ ในด้านสิ่งแวดล้อมและการยอมรับในระดับสังคม พบว่า แม่ชีมีส่วนร่วมในโครงการปลูกป่า การอนุรักษ์ธรรมชาติ และได้

²⁹ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, “คำกราบทูลถวายรายงาน”: 12-13.

³⁰ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, “ผลงาน แม่ชีอาสาพัฒนา,” *วารสารแม่ชีสาร*, ปีที่ 19, ฉบับที่ 76, (พฤศจิกายน 2531 - มกราคม 2532): 32.

³¹ แม่ชีปิงลิ้ม แก้วบุชา, “ประสบการณ์และแนวปฏิบัติงานด้านประชาสงเคราะห์,” *วารสารแม่ชีสาร*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 21-22, (กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม 2518): 53-54.

รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากภาครัฐและสังคม การจัดทำหมวดหมู่เชิงธรรมาภิบาลทำให้เห็นว่ากิจกรรมเหล่านี้ไม่ใช่เพียงโครงการเฉพาะกิจ แต่เป็นแบบแผนที่สะท้อนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยสร้างจิตสำนึกด้านความยั่งยืนและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลยังชี้ให้เห็นว่าการพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้ผ่านหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ ด้วยการจัดทำระบบรวบรวม จัดเก็บ และเผยแพร่ข้อมูลอย่างเป็นลำดับขั้นเพื่อให้สามารถสร้างคุณค่าทางวิชาการและสังคมได้จริง เนื่องจากกระบวนการที่ออกแบบสอดคล้องกับแนวคิดวงจรชีวิตเอกสาร (Records Life Cycle) และทฤษฎีการจัดการเอกสารแบบต่อเนื่อง (Continuum Model) ของ Upward (2011) ที่เน้นการจัดการข้อมูลตั้งแต่การสร้าง การใช้ การเก็บรักษา ไปจนถึงการสืบค้นเพื่อการใช้ซ้ำ³² แนวทางดังกล่าวจึงช่วยยืนยันว่า การพัฒนาหอจดหมายเหตุในรูปแบบดิจิทัลสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งความรู้และเครื่องมืออนุรักษ์ได้ในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะ เป็นการนำเนื้อหาข้อมูลที่เป็นเอกสารมาใช้กระบวนการเทคโนโลยีดิจิทัลจัดเก็บอย่างเป็นระบบเพื่อให้ค้นหาได้รวดเร็ว ตามกลไกของระบบคอมพิวเตอร์³³ จะเห็นได้ว่าเป็นการดำเนินงานไม่เพียงแต่ในปัจจุบัน ยังเล็งเห็นอนาคตที่จะมีการใช้สอยข้อมูลจากหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ทั้งเพื่อการศึกษาค้นคว้าและจะสามารถนำไปใช้สร้างเป็นนวัตกรรมได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาในเชิงสังคม การเผยแพร่ข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น เว็บไซต์หรือระบบ e-Archive มีบทบาทสำคัญในการขยายการเข้าถึงองค์ความรู้ โดยไม่จำกัดอยู่เพียงนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญโดยตรง แต่ยังเปิดโอกาสให้สาธารณชน เยาวชน และผู้สนใจทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเท่าเทียม สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของ Robert Putnam ที่ชี้ว่าการสร้างเครือข่าย ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานทางสังคมสามารถเสริมสร้างพลังทางวัฒนธรรมและสังคมได้ เพราะหอจดหมายเหตุเป็น “พื้นที่สาธารณะดิจิทัล” ที่ช่วยเชื่อมโยงแม่ชีกับสังคมวงกว้าง นั่นคือ การจัดเก็บและอนุรักษ์ข้อมูลในรูปแบบดิจิทัลยังช่วยแก้ไขข้อจำกัดของเอกสารรูปแบบดั้งเดิม เช่น หนังสือ นิตยสาร งานประพันธ์ บทกวี บันทึกส่วนบุคคล เรื่องเล่า ภาพเขียน ลายนิ้วมือ ฯลฯ ที่เสื่อมสลายหรือสูญหายได้ง่ายสู่ดิจิทัล เพราะผลงานเอกสารทุกฉบับมีสัญลักษณ์วิทยา (Symbolic) ที่เป็นความรู้ซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) ที่ขึ้นอยู่กับความหมายของแต่ละบุคคล³⁴ การสร้างแพลตฟอร์มออนไลน์พร้อมระบบสืบค้นจึงเป็นการยกระดับคุณภาพงานวิจัย

³² Frank Upward, Sue McKemmish and Barbara Reed, “Archivists and Changing Social and Information Spaces: A Continuum Approach to Recordkeeping and Archiving in Online Cultures,” 197–237.

³³ วิศปัติย์ ชัยช่วย, การจัดการเอกสาร: หลักการและแนวปฏิบัติในองค์กรยุคดิจิทัล, (ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2565), 51.

³⁴ Glenn A. Bowen, “Supporting a grounded theory with an audit trail: an illustration,” *International Journal of Social Research Methodology*, 12, no. 4, (September 2009): 305–316.

และขยายการใช้งานในมิติสากล³⁵ ฉะนั้น จากการบรรยายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้ผ่านหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ มีความสำคัญทั้งในเชิงการอนุรักษ์ เชิงวิชาการ และเชิงสังคม ผลการดำเนินการนี้สามารถเป็นต้นแบบในการจัดการเอกสารทางศาสนาและวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น ประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติ ค่านิยม ฯลฯ ได้ในอนาคต

7. บทสรุป

ผลการวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารหลักและเอกสารรองช่วยให้สามารถจัดหมวดหมู่สาระสำคัญออกเป็นกลุ่มประเด็นเรื่องและแบบแผนที่ชัดเจน สะท้อนให้ทราบถึงบทบาทภารกิจ และผลงานของแม่ชีไทยในมิติศาสนา วัฒนธรรม การบริหารและการจัดการ การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ตลอดจนการได้รับเกียรติที่เป็นการยอมรับในเชิงสถาบัน ข้อมูลเหล่านี้ยืนยันว่า แม่ชีไทยเป็นผู้มีบทบาทเชิงบูรณาการและทรงคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมในหลายระดับ เช่น ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับภูมิภาค ขณะเดียวกัน การพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้ผ่านหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ ถือได้ว่าเป็นฉาบทักษะและกลไกที่ทำให้เกิดระบบการรวบรวม จัดเก็บ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นมาตรฐาน ในการรักษาเอกสารที่สามารถเข้าถึงและใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง พร้อมการขยายเข้าถึงสู่สาธารณะทั้งระดับในประเทศและต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้เกิดคุณค่าเชิงวิชาการ การพัฒนานวัตกรรม สังคมและวัฒนธรรม

งานวิจัยนี้ได้เปิดเผยให้เห็นความสำคัญของการผสมผสานระหว่างการวิเคราะห์เนื้อหากับการพัฒนานวัตกรรมดิจิทัล เป็นการสร้างมรดกองค์ความรู้ทางศาสนาและสังคม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต เพราะแม่ชีไทยเป็นนักบวชสตรีที่รักษาศีลและปฏิบัติธรรมตามแนวคำสอนของพระพุทธศาสนา มีบทบาทโดดเด่นในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา และการธำรงพระพุทธศาสนา ที่สำคัญคือ การมีบทบาทในการขับเคลื่อนพลังสตรีเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาค ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีการจัดทำวารสาร “แม่ชีสาร” ที่ใช้เป็นสื่อกลางในการส่งสารสู่สาธารณะ เพื่อให้ทราบถึงกิจกรรมและรูปแบบการพัฒนา ที่ได้ดำเนินการ นอกจากนี้ แม่ชีไทยบางบุคคลยังเป็นผู้เสียสละ อุทิศตนในการสร้างสรรค์สังคมและสิ่งแวดล้อม ที่มีการบันทึกและประพันธ์ไว้ในอัตประวัติ งานเขียน บทกวี ฯลฯ แต่เอกสารจำนวนมากที่อุดมด้วยชุดความรู้เชิงประจักษ์และองค์

³⁵ Glenn A. Bowen, “Naturalistic inquiry and the saturation concept: a research note,” *Qualitative Research*, 8 no. 1, (February 2008): 137-152.

ความรู้ที่ซ่อนเร้น ไม่มีการจัดเก็บเป็นระบบ ทั้ง ๆ ที่เนื้อหาและสาระ ตลอดจนสัญลักษณ์ต่าง ๆ ล้วนมีความหมายอย่างเปิดเผย เช่น การขับเคลื่อนทางการเมือง การผลักดันสิทธิสตรีและสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ยังมีเอกสารจำนวนมากที่มีข้อความหรืองานเขียนด้วยลายมือ ซึ่งเป็นภาษาอ่านเข้าใจยาก อาจเป็นความรู้ที่ซ่อนเร้นในเชิงสร้างสรรค์ที่รอการตีความหมาย ซึ่งหากมีการดำเนินการเพื่อให้เอกสารทั้งหลายมีการไหลเวียนอย่างมีชีวิต ที่มีการใช้งานอย่างต่อเนื่อง ตามกรอบแนวคิดการจัดการความรู้ที่อาศัยแนวทางของทฤษฎีวงจรชีวิตเอกสาร ในการสืบค้นทั้งจากผู้ขายเก่าและผู้ขายใหม่อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้จะต้องมีการเติมเต็มแหล่งข้อมูลที่ผ่านการคัดกรองและสอดคล้องกับจริยธรรมของการใช้ข้อมูลในคลังเอกสารให้มีเพิ่มขึ้น ตามทฤษฎีต่อเนื่องของเอกสาร ต่อมาคือ เอกสารต่าง ๆ จะต้องได้รับการคัดสรร ตรวจสอบด้านลิขสิทธิ์ ตามทฤษฎีการจัดการความรู้ ก่อนที่จะจัดการเพื่อเผยแพร่ และในตอนท้ายที่สุดจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า คุณค่าในอัตชีวประวัติของบุคคล ตลอดจนคลังข้อมูลเอกสารในหอจดหมายเหตุ มีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีทุนทางสังคมของ Robert Putnum ซึ่งข้อค้นพบนี้ได้สะท้อนให้ทราบว่า ในการสร้างหอจดหมายเหตุที่ดี ต้องคำนึงถึงการไหลเวียนของวงจรชีวิตเอกสารที่ไม่หยุดนิ่ง ต้องมีการใช้งานอย่างต่อเนื่อง ต้องมีการจัดเก็บตามระบบมาตรฐานของสมาคมห้องสมุดนานาชาติ โดยข้อมูลทั้งหลายควรมีการจัดทำให้เป็นข้อมูลสำเร็จรูปที่อาจได้แก่ ไฟล์ pdf เป็นต้น

สรุปได้ว่า ผลลัพธ์ที่ชัดเจนจากการศึกษาค้นคว้านี้ได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางการออกแบบและการพัฒนาหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ ที่เป็นคลังข้อมูลดิจิทัลในรูปแบบ “พุทธนวัตกรรม” ที่มีคุณลักษณะเฉพาะ 3 ประการ ได้แก่ 1) ระบบจัดการข้อมูลเชิงดิจิทัลที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล 2) กลไกการบูรณาการองค์ความรู้ที่สนับสนุนการสืบค้นและการใช้ประโยชน์ได้อย่างสะดวก และ 3) การเป็นแหล่งเรียนรู้สาธารณะที่เชื่อมโยงงานวิชาการกับสังคม ซึ่งผลที่เกิดจากข้อค้นพบนี้จะนำไปสู่การสร้างพื้นที่ในการเผยแพร่ชุดความรู้สำหรับนักวิชาการ นักวิจัย นวัตกรรม นักเรียน นิสิต นักศึกษา และเยาวชน รวมทั้งผู้สนใจที่เป็นชาวไทยและนานาชาติ ในการสืบค้นและนำไปใช้สร้างนวัตกรรม ผลงานเชิงวิชาการ ฯลฯ เพราะคลังข้อมูลเชิงจดหมายเหตุนี้ ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของแม่ชีไทย ยังทำหน้าที่เก็บรักษาข้อมูลพร้อมกับอนุรักษ์หลักฐานสำคัญที่เป็นเครื่องมือในการสร้างคุณค่าและทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน

8. องค์ความรู้ใหม่

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า ในการจัดทำหอจดหมายเหตุทุกครั้งจำเป็นต้องอิงเกณฑ์มาตรฐาน เพราะจะมีผลต่อการยอมรับและการใช้งานอย่างต่อเนื่องในระดับกว้างที่คาดว่า จะมีผู้มาใช้บริการทั้งในประเทศ และระดับสากล ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงทำการเปรียบเทียบระหว่างการพัฒนาหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ กับโมเดลการจัดการองค์ความรู้ดิจิทัล เพื่อยืนยันว่าไม่ได้เกิดขึ้นในเชิงปฏิบัติ ยังตั้งอยู่บนฐานทฤษฎีและแนวปฏิบัติสากล ตามโมเดลที่ได้รับการยอมรับ เช่น Records Life Cycle, Continuum Model, Digital Preservation Guidelines และ Knowledge Management Models ดังที่นำเสนอไว้ข้างต้น ซึ่งประเด็นที่สำคัญจากการเปรียบเทียบทั้งเนื้อหาที่สำคัญและรายละเอียดที่ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่เป็นหลักการสำคัญของโมเดลที่วิจัยนี้ได้พัฒนาขึ้น ดังเนื้อหาที่แสดงในตารางที่ 6 ต่อไปนี้

ตารางที่ 6 การเปรียบเทียบโมเดลการจัดการองค์ความรู้ดิจิทัล

โมเดล/แนวทาง	หลักการสำคัญ	จุดแข็ง	การประยุกต์ใช้หอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์
ทฤษฎีวงจรชีวิตเอกสาร	จัดการเอกสารตามวงจรชีวิต ตั้งแต่การสร้าง การใช้งาน การจัดเก็บ และการทำลาย	เน้นความเป็นลำดับขั้น เข้าใจง่าย ใช้งานแพร่หลายในงานเอกสารทั่วไป	ใช้ในการออกแบบขั้นตอนการจัดเก็บและการคงสภาพเอกสารแม่ชี
ทฤษฎีต่อเนื่องของเอกสาร	การจัดการเอกสารอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การสร้าง จนถึงการใช้ซ้ำในสังคม	ครอบคลุมทั้งปัจจุบัน และอนาคต สนับสนุนมิติทางสังคมและวัฒนธรรม	ใช้ในการเชื่อมโยงการจัดเก็บเอกสารแม่ชีไปสู่คุณค่าทางสังคม
การจัดการข้อมูลตามท้องที่หรือองค์กร	เน้นการอนุรักษ์เอกสารดิจิทัลให้อยู่ในรูปแบบที่เข้าถึงได้ยั่งยืน	เน้นมาตรฐานสากล ป้องกันการสูญหายหรือเสื่อมสลาย	นำมาใช้ในส่วนการสำรองไฟล์และการจัดเก็บระยะยาว
ทฤษฎีการจัดการความรู้	เน้นการเปลี่ยนความรู้ฝังลึกเป็นความรู้ชัดแจ้งผ่านการแลกเปลี่ยน	ช่วยสร้างคุณค่าเชิงวิชาการและนวัตกรรมความรู้	นำมาใช้ในการเชื่อมโยงองค์ความรู้แม่ชีกับการวิจัยและการศึกษา
โมเดลหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์	ออกแบบระบบ 6 ขั้นตอน ได้แก่ รวบรวม จัดหมวดหมู่ จัดเก็บ เผยแพร่ สร้างคุณค่า และความยั่งยืน	เชื่อมโยงมิติศาสนา สังคม วัฒนธรรม และดิจิทัล เข้าด้วยกัน สอดคล้องกับบริบทไทย	เป็นนวัตกรรมต้นแบบในการจัดการองค์ความรู้เชิงดิจิทัล ด้านศาสนาและวัฒนธรรม

จากตารางที่ 6 ข้างต้น จะเห็นว่า โมเดลสากลแต่ละประเภทมีจุดแข็งที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อนำมาบูรณาการในขั้นตอนของการพัฒนาหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ครั้งนี้ จะเห็นว่า โมเดลสากลดังกล่าวสามารถอธิบายการจัดการเอกสารได้ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับสังคมได้เป็นอย่างดี สอดรับกับการใช้แอปพลิเคชันที่ทันสมัย และตรงกับความต้องการของนักสารสนเทศที่เป็นคณะวิจัย ในครั้งนี้ ที่น่าสังเกตคือ กระบวนการทำงานทั้งหมดจะไม่เพียงแต่มุ่งเน้นการเก็บรักษาเชิงเทคนิค แต่ยังให้ความสำคัญกับการเผยแพร่คุณค่า ที่เป็นความรู้เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทไทย ซึ่งถือว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ในการจัดการความรู้ที่เป็น “พุทธนวัตกรรมดิจิทัล” ที่สรุปได้ว่า โมเดลหอจดหมายเหตุแม่ชีไทยออนไลน์ได้สร้างคุณูปการใหม่ในเชิงวิชาการและสังคม โดยนำแนวคิดการจัดการองค์ความรู้ มาประยุกต์ให้สอดคล้องกับมิติศาสนาและวัฒนธรรมไทย และออกแบบเป็นกระบวนการ 6 ดังแสดงในตารางที่ 5 ขั้นตอนที่ครอบคลุมตั้งแต่การรวบรวมเอกสารจนถึงการสร้างคุณค่าเชิงสังคมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความแตกต่างนี้ชี้ให้เห็นว่า โมเดลดังกล่าวไม่ใช่เพียงการนำแนวคิดสากลมาปรับใช้ แต่เป็นการสร้างนวัตกรรมเชิงองค์ความรู้ที่สามารถเป็นต้นแบบให้กับการพัฒนาหอจดหมายเหตุด้านศาสนาและวัฒนธรรมในระดับชาติและนานาชาติได้ในอนาคตด้วย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

1. หนังสือ

แม่ชีบุญเลี้ยง แอ่อวม. บทบาทแม่ชีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สิ่งสุวรรณาการพิมพ์, 2532.

วิศปิตย์ ชัยช่วย. การจัดการเอกสาร: หลักการและแนวปฏิบัติในองค์การยุคดิจิทัล. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2565.

สมสรวง พฤติกุล. แนวทางการบริหารจัดการเอกสารจดหมายเหตุดิจิทัล: หลักและแนวปฏิบัติการจัดการจดหมายเหตุดิจิทัล. นนทบุรี: สำนักบรรณสารสนเทศมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2561.

2. บทความ

กุลสลวัฒน์ คงประดิษฐ์. “การสร้างเครือข่ายหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยดิจิทัล”, วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 24, ฉบับที่ 44, (มกราคม - เมษายน 2559): 52-57.

ณัฐนัย ศรีโรจน์, “การพัฒนาเว็บไซต์หอจดหมายเหตุ สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ”, วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ, ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 (มกราคม-มิถุนายน 2558): 6-8.

บุหลัน กุลวิจิตร, “การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์หอจดหมายเหตุวิทยาลัยของรัฐในประเทศไทย”, วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2661): 20-22.

ประจักษ์ วัฒนานุกสิธิ์, “ศึกษาความก้าวหน้าของหอสมุดและหอจดหมายเหตุในเครือรัฐออสเตรเลีย”, วารสารห้องสมุด, ปีที่ 57 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556): 57-60.

มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, “คำกราบทูลถวายรายงาน”, วารสารแม่ชีสาร, ฉบับปรับปรุงใหม่, ปีที่ 4 ฉบับที่ 5 (มกราคม - ธันวาคม 2557): 12-13.

มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, “ผลงาน แม่ชีอาสาพัฒนา”, *วารสารแม่ชีสาร*, ปีที่ 19, ฉบับที่ 76, (พฤศจิกายน 2531 - มกราคม 2532): 32.

มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย. “บอกข่าวและสรุปผลการประชุม คณะกรรมการบริหารของสถาบันแม่ชีไทย”, *วารสารแม่ชีสาร*, ปีที่ 3, ฉบับที่ 13, (กุมภาพันธ์ - เมษายน 2512): 28.

มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย. “วัตถุประสงค์มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย”, *วารสารแม่ชีสาร*, ปีที่ 6, ฉบับที่ 23, (สิงหาคม - ตุลาคม 2518): 60.

แม่ชีไทย. “แม่ชีศรีสังคม”, *วารสารแม่ชีสาร*, ปีที่ 2, ฉบับที่ 2, (มกราคม - มิถุนายน 2555): 26-30.

แม่ชีปิงลิ้ม แก้วบุชา. “ประสบการณ์และแนวปฏิบัติงานด้านประชาสัมพันธ์”, *วารสารแม่ชีสาร*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 21-22, (กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม 2518): 48-54.

สุพร ทิพย์จักร และสุดา ใจแก้ว, “การพัฒนาระบบฐานข้อมูลดิจิทัลจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพะเยา”, *วารสาร PULINET Journal*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2561): 29.

3. ข้อมูลออนไลน์

จดหมายเหตุ สวทช.. “แนวคิดการออกแบบพัฒนา”. สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2567.

<https://www.nstda.or.th/archives/framework/>.

ภัทรธร ภิญญพิชญ์, “จดหมายเหตุ (Archives): ความหมาย ประวัติ และคุณค่าตามหลักสากล,” *หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญ*, เข้าถึงเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2568, <https://main.bia.or.th/100020-2/>

ภัทรธร ภิญญพิชญ์, “ประวัติศาสตร์ของจดหมายเหตุ: การเดินทางของความทรงจำที่ไม่เคยหยุดนิ่ง,” *หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญ*, เข้าถึงเมื่อ 24 พฤศจิกายน 2568, <https://main.bia.or.th/100002/>

สิทธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี. “รากฐาน-มาตรฐาน-การมีส่วนร่วม: พัฒนาการคลังข้อมูลดิจิทัล ศมส. ในรอบ 30 ปีที่ผ่านมา.” *sac.or.th*, 5 มกราคม 2566. <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/414>

4. วิทยานิพนธ์

รัชชานนท์ ห้าสังข์. “แนวทางการออกให้บริการจดหมายเหตุ: กรณีศึกษาหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช”, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2565.

ภาษาต่างประเทศ

1. บทความ

- An, Xiaomi, Wenlin Bai, Hepu Deng, Shuyang Sun, Wenrui Zhong and Yu Dong. “A Knowledge Management Framework for Effective Integration of National Archives Resources in China.” *Journal of Documentation*, 73 no. 1, (January 2017): 18-34.
- Bowen, Glenn A.. “Document Analysis as a Qualitative Research Method.” *Qualitative Research Journal*, 9 no. 2, (August 2009): 27-40.
- Bowen, Glenn A.. “Naturalistic inquiry and the saturation concept: a research note.” *Qualitative Research*, 8 no. 1, (February 2008): 137-152.
- Bowen, Glenn A.. “Supporting a grounded theory with an audit trail: an illustration.” *International Journal of Social Research Methodology*, 12, no. 4, (September 2009): 305-316.
- Noonan, D. & Chute, T., “Data Curation and the University Archives”, *American Archivist*, Vol. 77 No. 1, (2014): 201-204.
- Seelakate, Pimphot, and Chindarat Berpan. *Electronic Records Management in the Thai Public Sector in the Digital Age*. E-BPJ, 2025. <https://doi.org/10.21834/e-bpj.v10iSI27.6833>.
- Upward, Frank, “Modelling the continuum as paradigm shift in recordkeeping and archiving processes, and beyond-a personal reflection”, *Records Management Journal*, Vol. 10, No. 3, (December 2000): 122-125.
- Upward, Frank, “Structuring the Records Continuum—Part One: Postcustodial Principles and Properties,” *Archives and Manuscripts* 24, no. 2 (1996):

268–285.

Upward, Frank, “Structuring the Records Continuum—Part Two: Structuration Theory and Recordkeeping,” *Archives and Manuscripts* 25, no. 1 (1997): 10–35.

Upward, Frank, Sue McKemmish and Barbara Reed. “Archivists and Changing Social and Information Spaces: A Continuum Approach to Recordkeeping and Archiving in Online Cultures.” *Archivaria*, 72, (Fall 2011): 197-237.

Upward, Frank. “Modelling the Continuum as Paradigm Shift Recordkeeping and Archiving Processes, and Beyond a Personal Reflection.” *Records Management Journal*, 10 no. 3, (December 2000): 115-139.